

Édes Anyanyelvünk

XXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2000. OKTÓBER

ÁRA: 90 FORINT

A TARTALOMBÓL:

Bán Ervin:
Az iskolai
kommunikáció

Pető Gábor Pál:
Bakitűzijáték

Kemény Gábor:
Nyelvi mozaik

Péntek János:
A helységnevek
ragozása

Bencédy József:
Mai nyelvhasználatunk
megítélése

Timár György:
Pilis

Láng Miklós:
A patikusok nyelvén

Hárman a 35.
Kazinczy-versenyőről

**És: nyelvi mozgalmak,
pályázatok, új szavak,
pontozó**

Nem a viccekkel van baj...

Diákújságok stílusa, nyelvezete, szellemisége

Gimnáziumi diákújságot lapozgatok. Egy ismerősöm nyomta a kezembe azal, hogy régen nevetett már olyan jókat, mint most, az iskolaújság humorrovátát: a Tarkabarkát olvasva. Szeretem én is a vicceket, a csipkelődő szösszenezeteket és a humoros anyanyelvi játékokat.

Jókedvűen veszem hát sorra a húsz viccet, de valahogy nem sikerül felhőtlenül szórakoznom.

A diákok által innen-onnan összegereblyézett viccek között több olyan is akad, ami nincs ínyemre. Nem az zavar, hogy némelyik szakállas, hiszen jómagam is ismerem a mondást: „Egy újszülöttnek minden vicc új.” Néhányszor átolvasva próbálom megfogalmazni, mi az, ami nem tetszik bennük. A következő megállapításra jutok: egy-kettő sértő, némelyik primitíven malackodó, s akad olyan is, amelynek stílusa, szóhasználata közönséges.

Manapság, amikor világszerte igen erős az idegengyűlölet és bizonyos népek lenézése, megvetése, nem tartom szellemesnek és időszerűnek az orosz „főzőshowról” szóló viccet, amely így kezdődik: „Lopj két tojást!”. Nem szeretnék ágyúval löni verébre, csupán a „lopós” oroszok kapcsán eszembe jut, rólunk Ausztriában már jó ideje nem vicceket mesélnek, hanem kiírják a boltokban: „Magyar, ne lopj!”.

„Hány típusa van a nőnek?” – kérdez vissza egy másik vicc. „A facér, a nagyon facér és aki él-hal a facér.” A közönségesen tálat szexualitás körül forog a következő is. „Jancsi legelteti a tehenüket, Juliska a bikájukat. Egyszer csak a bika meghágja a tehenet. Mire Jancsi: – Te, Juliska, mit szólnál, ha én is így tennék, mint a bikád? – Mit bánom én, a te tehened! – feleli Juliska.” A harmadik – még mindig szexcentrikus – vicc nem annyira fiatalosan eredeti, mint inkább felvágósan felnőtteskedő. Íme: „Mi a három legjobb dolog a világon? – Előtte egy konyak, utána egy cigaretta.”

Akad olyan vicc is, amelyben a játékos-humoros félrehalláson alapuló poént egy fölöslegesen használt durva kifejezés teszi közönségesé: „– Zsiga, te kergeted ezt a macskát? – Tekergeti a rosseb. Én csak meg akarom fogni.” Végezetül az utolsó idézet, kommentár nélkül: „– Mi a különbség a sirály és a néger között? – A sirálynak fehér a farka, a néger pedig nem tud repülni.”

A leírtak után talán váratlanul hat, de nekem elsősorban nem ezekkel a viccekkel van bajom! Nem vagyok sem álszent, sem prúd, sem pedig öregurasan vaskalapos. De úgy gondolom, mindennek megvan a maga helye, ideje és a megfelelő közönsége. Fürdőnadrágra nem húzunk szmokingot, babazsúron nem szolgálunk fel valódi pezsgőt, kiskorú gyermekeinkkel nem megyünk éjszakai lokálba...

Ha az említett diákújságot magyartanár irányításával szerkesztik a diákok, meghökken a pedagógus igénytelensége. Ha pedig a tanulók minden kontroll nélkül csinálhatják a lapot, elszomorít az iskolájukban tapasztalható szabadoság. Dohogásomat nem tenném közzé, ha ugyanebben a diákújságban nem olvastam volna egy kis hírt, amely arról tudósít, hogy a gimnázium tavaly tagja lett az Anyanyelvpolók Szövetsége Ifjúsági Szervezetének. A diákok iskolai szakcsoportjaikban különféle témákról vitatkoznak. Így például arról, megfelelő-e a mostani tanítási rendszer; előnyös-e, hogy 8 óra 10 perckor kezdődik a tanítás; magázzuk vagy tegezzük szüleinket, nagyszüleinket; stb.

Szívesen fölvetnék egy újabb vitatémát is: iskolájuk diákújságjának stílusa, nyelvezete, szellemisége.

Ilosvai Ferenc

Kedves Olvasóink!

Amint 1999. évi 4. számunkban is tettük, úgy – eleget téve az 1996. évi CXXVI. törvény előírásainak – most is jelezzük, mekkora az az összeg, amely olvasóink, szövetségi tagjaink és mások 1998. évi személyi jövedelemadójának 1 százalékából hozzánk érkezett azáltal, hogy azt az Anyanyelvpolók Szövetségének ajánlották fel. Egyúttal mindjárt arról is beszámolunk, mire fordítottuk ezt az összeget.

Az ilyen módon nekünk juttatott összeg 223 356 Ft, azaz tekintélyes summa, melyért ezúton mondunk hálás köszönetet mindazoknak, akik személyi jövedelemadójuk 1 százalékával szövetségünket támogatták. A pénzt a következő célokra fordítottuk:

1. Az 1999. júniusi, balatonboglári Péchy Blanka országos beszédművelő tábor támogatására (100 000 Ft).

2. Az ugyancsak 1999. júniusi, békés-tarhosi „Szép magyar beszéd” nyelvművelő kurzus támogatására (50 000 Ft)

3. Az Édes Anyanyelvünk 1999. 1–4. számaiban megjelent Pontozó-rejtvények könyvjutalmaira (43 690 Ft)

4. A TIT Nógrád Megyei Egyesülete 2000. évi magyar nyelv heti rendezvényeinek támogatására (30 000 Ft)

Egyúttal már most örömmel jelezzük, hogy 2001-ben sem lapunk ára, sem a szövetségi tagdíj nem emelkedik. Az Édes Anyanyelvünk egy-egy száma továbbra is 90 Ft, az évi előfizetés 450 Ft, a tagdíj pedig, amely már a lap árát is magában foglalja, felnőtteknek 700, diákoknak és nyugdíjasoknak 500 Ft.

A szövetség minden tagját s az Édes Anyanyelvünk minden olvasóját tisztelettel köszönti

az Anyanyelvpolók Szövetsége

TARTALOM

Ilosvai Ferenc: Nem a viccekkel van baj...	1
Kedves Olvasóink!	2
Bán Ervin: Az iskolai kommunikáció „nyelvi szintje”	3
Pető Gábor Pál: Bakitűzijáték egy régi rádiós emlékére	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Péntek János: Szabály és hagyomány a helységnevek ragozásában	6
Láng Miklós: A patikusok nyelvén.	6
Lévai Tünde: Cukrászda, uszoda, x-elde.	7
Bencédy József: Fények és árnyak mai nyelvhasználatunk megítélésében	8
Büky László: Dugába dőlt ámokfutás	9
Timár György: Pilis	9
A középiskolások 35. Kazinczy-versenye (Bánffy György, Szemkeő Judit, Graf Rezső)	10
Maróti István: Az Anyanyelvpolók Szövetségének jövőbeli feladataiból.	12
Cs. Nagy Lajos: Helyesírási verseny Gyulán	12
A. Jászó Anna: A magyar nyelv napjai Kézdivásárhelyen.	13
Antalné Szabó Ágnes: A Simonyi Zsigmond helyesírási verseny döntőjéről.	13
Keppel Gyula: A Beszélni nehéz!-körvezetők 14. tábora Szentgotthárdon	13
D. L.: Kazinczy-jutalmak (2000.)	14
Tapasztalatok a zárt ě hang mai helyzetéről	14
A Tetten ért szavak pályázata	14
Zimányi Árpád: A mi nyelvünk. Íróink, költőink a magyar nyelvről.	15
B. G.: Egy palóc nyelvpoló	15
Skultéty Csaba: Pinocchio – olaszul és magyarul	16
Katona Krisztina: Anyanyelv, vallás, művelődés	16
K. G.: Egy könyv, amelynek nincs ára, csak értéke.	17
B. G.: Címshavak az új értelmező szótárhoz (11.)	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény.	19
Közlemény	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-zeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a Magyar Posta Rt. LHI,
a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt., a Könyvtárellátó Kht.
és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóságán (LHI), amelynek címe: Hattyúház, 1015 Bp., Hattyú u. 14. VII. em. Postacím: 1846 Bp., Pf. 863. (Kérésre az iroda postautalványt küld!) Példányonkénti ár: 90 Ft. Éves előfizetési díj: 450 Ft. Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat és csekk kérhető: Anyanyelvpolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Lapunk kiadását a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap, az Oktatási Minisztérium és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Nyomdai munkák:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Az iskolai kommunikáció „nyelvi szintje”

A felnőtt társadalom és jó részben a sajtó sokat panaszkodik az iskolás ifjúság magatartására, felegyelmeztlenségére. A normától való – olykor durva – eltérés gyakori a beszédükben is, némelyik osztályban bénítja a tanár és a diák közötti kommunikációt. Érdemes írni néhány szót erről mint a magyar nyelvű kommunikáció egyik zavarjelenségéről.

Hivatkoztam már korábbi írásaimban Sophie Moirand francia nyelvész kommunikációmeghatározására, amely szerint a kommunikációnak a nyelven kívül még három tartozéka van, közülük egyik a helyzetnek megfelelő **nyelvi szint** kiválasztása. Sokan vélik úgy, hogy a Ktv. (közoktatási törvény) diákjog-paragrafusai megint lazítást eredményeztek, és ezt tetten érhetjük az osztálytermi kommunikációban is. „A helyzetnek megfelelő...” – a nevelés hazai rendje és hagyománya témánk szempontjából **helyzetnek** tekinthető.

Mi jellemzi általánosan a diák-tanár érintkezés nyelvvezetét? Elsődlegesnek tartom személytelen és alakilag harmadik személyű alakok használatát a második személyt kívánó közlésben, megszólításban. Főneves szerkezet személyes névmás helyett: „Valami kiesett a tanár úr könyvéből.” Tulajdonképpen ehhez hasonló az ún. „tessék-nyelv” is: „Mikor *tetszik* kiosztani a dolgozatokat?” Stílustalan azonban, nem is szokásos az ún. udvariassági névmások szereplése. (Ezek is harmadik személyű igealakokkal kapcsolódnak.) Az *Őn*-nel egyszer-kétszer meglepett engem, nagyon régen, némelyik diáktól. Az önözés napjainkban főként a hivatalos érintkezés szintjéhez tartozik. A *maga* megszólítás mostanság már a köznyelv alacsonyabb szintjét jelzi. A kaszárnyában a parancsnok magázza a közlegényt; általában ott használatos a *maga*, ahol még kemény az alárendeltség. Előfordul, hogy nagyon alacsony iskolázottságú családok gyerekei *maga* megszólítással fordulnak a pedagógushoz; természetesen erről le kell szoktatni őket.

Mit is jelent a „megfelelő nyelvi szint”? Két szélsőséges példával próbálom megérteni. Képzeliük el, hogy egy fogadáson valaki odamegy a híres tudóshoz, és így szól hozzá: „Hogy van, vén szivar?”. Abban a helyzetben nyilvánvaló vétség a kommunikáció rendje ellen. A másik szélsőség: mi lenne, ha a diszkóban a fiúk uraznák egymást? Bolondnak tartanák, akinek ilyen ötlete támadna, vagy ezt javasolná.

A közeli múltban tanítottam egy középiskolás csoportot (16 fő, 17 évesek, fiúk, lányok vegyesen), akik a tanterem hagyományos nyelvi szintjének – ma egyre gyakoribb – áttörésére szélsőséges példát adtak. A szélsőség – mint az irodalomból, irodalmi ismereteinkből tudjuk – éles fényt vet az általánosra vagy a várható folyamatokra. Ez a diákcsoport a megszólítás előzően ismertetett formáit általában nem sértette meg, ám egyébként számomra addig elképzelhetetlen változatossággal forgatták fel a tanterem nyelvi (és pedagógiai) szokásait. Vétségeik azt a tankönyvbéli lovat juttatták eszembe, amelyen az állatorvostan-hallgatók a betegségeket szókták tanulmányozni. Emiatt nyelvi szempontból igen tanulságosnak mondhatom a velük végzett munkámat, a rossz pedagógiai tapasztalatok ellenére. Néhány jellemző példára szorítkozom; mellőzöm a pedagógiai elemzést, továbbá azt is, ami az órákon angolul hangzott el.

Az angoltanulás pillanatnyi nehézségét észelve, felajánlottam, hogy a heti négy óra mellé önkéntesen beiktatok egy ötödiket. Az osztály vezérszónokának válasza: „Négy órában *akarjuk* megtanulni.” Aki ismeri a régebbi iskolát, tudja, hogy a diák akkor más-ként mondta volna: „Köszönjük, tanár úr, de...” Mivel az osztály már harmadik éve tanult németet, a megértéshez gyakran idéztem a párhuzamos német szerkezetet. Ugyancsak kategorikus elutasí-

tás: ne zavarjam őket a némettel. (Ez a mai módszertannal nem ellenkező kívánság volt, de nem kívánság formájában hangzott el.) Az óra végén, amikor már természetes módon lazult a kötöttség, az egyik fiú (nem gyöngé iskolázottságú család neveltje) hallhatóan közölte, hogy ő most a WC-re megy, ennek célját gyermeknyelvi szóval jelölte meg. Ez nem trágárság, a fiúk egymás között mondhatják, de más nyelvi szint, mint ami megfelel a (koedukált!) nyilvánosságnak, a tanár jelenlétében. Ugyanennek az ifjúnak a megjegyzése egy másik órán, az esedékes dolgozatjavításra utalva: „Minden aláhúzásról meg kell majd mondani, hogy itt, konkrétan, mi a rossz.” Nyilvánvaló a mondat **utasító** jellege.

A legszigorúbb tekintélyi rendben is kérdezhetett a diák. Most ez a diákjogok egyik legfontosabbika. Ez nagyon helyes, ha a kérdés célja az **információkérés**. Az írásomban bemutatott osztály is gyakran használt kérdőszókat. A *mikor* kérdőszónak szerény szerep jutott volna, hiszen nem történelmet tanítottam. A „mikor javítjuk a dolgozatot”, „mikor tudjuk meg az osztályzatokat” nem is az információszerezést szolgálta; a hanghordozás, a közeg, a választomra adott viszontválasz egyértelműen **követelést** fejezett ki. A gondolkodás munkájában a leggyakoribb kérdőszó a *miért*. Ez is sűrűn elhangzott, de az esetek nagy részében tagadó mondatba helyezve: „Miért nem tetszik megmondani magyarul?” – „Miért nem kaptam erre négyest?”.

Mint láthatjuk, a nyelvi szintnek jellemzője a szóhasználat, a kettő mégsem azonos.

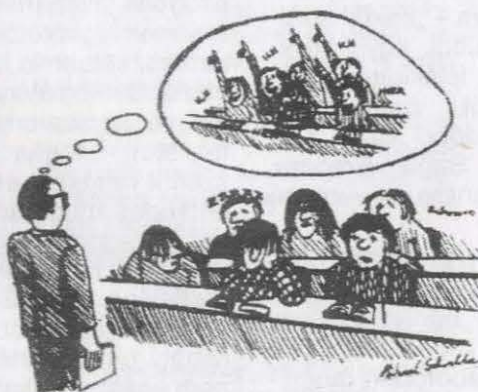
Egy, a tárgyunk szempontjából érdekes apróságot említek még. Az egyik lányt Ágnesnek szólítottam. Mire ő parancsoló hangon: „Ági”. Félreérthetetlen követelés, szólítsam a becenevén. (Ismétlődtől.) Szerintem azonban ez is letérés lett volna

a helyzethez illő nyelvi szintről, mert közösségi tevékenység intézményes helyszínén a becéző névnek nincs létjogosultsága, legálábbis majdnem-felnőttek körében.

Le kell zárnom a példák sorát. A példákban látható, hogy tulajdonképpen diákjaim akartak irányítani engem. Nem a tantermi, inkább (fordítottan) a **hivatali** kommunikáció jellegzetességeit észleltem, és – bár tagadták – sokszor utasításokat, számonkérést közöltek velem. Feltűnő volt az *akar* ige első személyű és diákok részéről szokatlan használata. (A politikai szónoklás műnyelvében otthonos!) Szubjektív okom is volt a meghökkenésre: egy hajdani hatalommánási főnököm kommunikációs zavartsága idéződtett emlékezetembe. A kommunikáció torzulásának oka is, következménye is volt a pedagógiai konfliktushelyzet.

De hát akkor mit tarthatnánk a tantermi, általában a tanár–diák kommunikáció rendjének? A megfelelő szint a **művelt köznyelvnek** egy sajátos változata, amelyet a **tekintélytisztelő** és a **meghítség** együttese jellemez. Mind a kettőt elkezdte a fejlődés. (Ha idézőjelbe tenném...?) Nem igazolódik, hogy a tekintély lazulása a bizalmat erősíti. Ennek a nyelv is kárvallottja. Megint egy apróság (bár általános): eltűnt a megszólítás készletéből az „osztályfőnök úr”. (Mi a sokadik érettségi találkozón is így szólítottuk Guidó atyát.) Részben kényszerből, mert az osztályfőnökök jó része nem férfi. De mostanság a férfiakat sem szokás ezzel a kiemelő megszólítással illetni. Vesztesége a nyelvnek is, a nevelésnek is.

Nem állítom, hogy „a megfelelő nyelvi szint” fogalma örök-változatlan, és nem tartom a középosztály kommunikációs hagyományait kötelezőnek. De mindenféle kommunikációnak van megfelelő (adekvát) nyelvi szintje, és kétségtelen, hogy tanítványaim erről a szintről lecsúsztak. Pedagógiai szempontból azt mondhatjuk: az iskola nem lehet más, mint a világ, a társadalom. Nyelvíleg sem nagyon lehet elszigetelni az iskolát a világ minőségétől. A nyelv-művelésnek és az anyanyelvi nevelésnek mégis kötelessége, hogy felmutassa a **mintát**: a vihar okozta közlekedési zavarban is jó szolgálatot tesz az útjelző tábla.

Bakitűzijáték egy régi rádiós emlékére

Bizonyára a Magyar Rádió munkatársain kívül mások – más rádiók szerkesztői, riporterei, kommunikációkutatók stb. – is olvassák a Magyar Rádió „belső” folyóiratát, a Pagodát. Ha olvassák, jól teszik, mert ez a színvonalas kiadvány – jelszavának („Mindén, ami rádió”) megfelelően – széles témakörből meríti írásait: olvashatunk benne a műsorpolitikától a műszaki fejlesztésen keresztül hallgatói levelekre adott nyelvhelyességi tanácsokig szinte felsorolhatatlanul sok tárgyú írást, kiváló szakemberektől megbízható információkat szerezve.

Az 1999. évi november-decemberi számban azonban a szerkesztők és szerzők egy tőlük kissé távolabb eső területre merészkedtek, és ennek következtében különös – rádiónyelven szólva – „bakik” sorozata csúszott be abba a két interjúból, egy könyvrészletből, egy szobor létezését és felállítását kommentáló írásból álló (újságírói zsargonban) „blokk”-ba, amely a Telefonhírmondóból kinőtt Magyar Rádió első igazgatójának, Szóts Ernőnek (1884–1932) állított – e hibák ellenére is – méltó emléket.

A bajok már Szóts Ernő nevének írásával kezdődtek. Következésképpen Sóvárady Szóts Ernőnek nevezi őt a Pagoda, megtoldva azzal, hogy „bár az sem biztos, hogy dzsentri volt, azt hiszem – mondta az egyik nyilatkozó – a nemesi előnevet a háborúban tanúsított vitézségéért kapta, mert a szülei még nem viselték a Sóvárady előnevet.” Egy másik nyilatkozó – vagy a szavait lejegyző újságíró? – „jóvoltából” azt is megtudtuk, hogy „joviális, kerek arcú, csokornyakendős, elegáns úr volt valahonnan a két világháború közötti időkből, vitézi renddel, Sóvárady ipszilonos előnévvel”.

Nem tartozik ide Szóts Ernő hatalmas teljesítményének, műsor- és épületfejlesztési, munkatársakat „begyűjtő” tevékenységének méltatása. Ez a tevékenység, sajnos, csak rövid ideig tartott, mert – valószínűleg a túlfeszített munka következtében – Szóts Ernő alig 48 éves korában meghalt. Ez a cikk csak a rá emlékező-émlékeztető írások helyesírási és fogalomhasználati tévedéseire kívánja ráirányítani a figyelmet.

Kezdjük a névvel! Ha (köz)nemesi előneve, predikátuma volt, azt – ti. a „Sóvárady”-t – kis kezdőbetűvel kell írni, és a predikátum soha nem végződik *y*-ra, hanem mindig *i*-re. Az ipszilón – általában – a nemesek (köz- és főnemesek) családi nevének volt a jellemzője.

Az, hogy vitéz sóváradi Szóts Ernő nemesi előnevét az első világháborúban tanúsított hősiességéért kapta-e, nehéz eldönteni: ilyesmiért kisebb-nagyobb kitüntetések kaptak a katonák, nem tudok róla – bár ez semmit nem bizonyít –, hogy a király nemesiséget adományozott volna hősiességért. Ha valóban sóváradi volt, azt csak 1918 októbere előtt kaphatta: se a forradalmak nem osztogattak nemesi címeket, se Horthy Miklós kormányzónak nem volt ehhez jo-

ga. A vitéz cím viszont bizonyosan vitéz nagybányai Horthy Miklóstól származott, a Vitézi Rendet ugyanis ő alapította 1920-ban.

Ellentmondó, hogy Szótsöt hol *főtiszt*-nek, hol *törzstiszt*-nek nevezik a rá emlékezők. Nos, főtisztek (1949-ig) a főhadnagyok és századosok („kapitány”-ok) voltak. Szóts Ernő azonban őrnagyként nyugdíjaztatta magát, s később alezredessé léptették elő. Így tehát *törzstiszt* volt: ezzel a szóval jelölték (1949-ig – lásd a Magyar értelmező kéziszótárban) az őrnagyokat, alezredeseket és ezredeseket.

Summa summarum: a Magyar Rádió Rt. első igazgatója, vitéz sóváradi Szóts Ernő nem fő-, hanem törzstiszt volt, talán némi felderítői múlttal, aki azonban alighanem megcsömörlött a húszas évek elejének légkörétől (ezért nyugdíjaztatta magát), és – természetesen a kor szellemének és irredenta-sovinizta ideológiájának megfelelően – tömegpropaganda-, de egyszersmind kultúraterjesztő tevékenységet folytatott, magas színvonalon, a visszaemlékezők szerint rangjától és címétől voltaképpen idegen emberséges magatartással. Nagyon helyesen tette tehát a Pagoda, hogy egész „blokk”-nyi írással emlékezett rá, reprodukálva azt a Pátzay-szobrot, amely eredetileg Szóts Ernő síremlékének készült, de nem állították fel, most viszont a Magyar Rádió Pollack Mihály téri épületének aulájában áll, s mivel a hely nem egészen alkalmas számára, némi vitákat és tréfákat gerjeszt („pucér portás” stb.).

Mivel napjainkban – törvénytörő módon – egyre terjed a vitézi cím, a köz- és főnemesi címek használata, talán nem idegen az itt tárgyalt témától, ha megjegyzem, hogy a nemesi előnevekből – amelyeket főleg a kiegyezéstől az első világháború végéig vállalkozóknak, polgároknak adományoztak –, később családi név vált. Így lett hatvani Deutsch Lajosból, a hatvani cukorgyáros-dinasztia legkiválóbb alakjából Hatvány Lajos, vagy hevesi Bischitz Lajos fiából a Nobel-díjas Hevesy György (külföldön Georg von Hevesy). Lukács Györgynek, a nagy filozófusnak az atyja, a bankár Lukács József is nemesiséget kapott, de Lukácsnak csak egyetlen fiatalkori – talán egyetemi doktori – fényképén látjuk a szegedi Lukács György nevet. Anekdotába illő viszont, amit csattanónak a végére hagytam, a XX. századra talán a legnagyobb hatást gyakorló embernek, „a számítástechnika atyjá”-nak, Neumann Jánosnak az esete. Az ő bankár apja is kapott – megvallom, nem emlékszem, milyen – nemesi előnevet. Fia, a zseniális tudós azonban élete túlnyomó részét külföldön töltötte, ezért Németországban Hans von Neumann volt a neve, az Egyesült Államokban pedig John von Neumann. Ám a derék amerikaiak nemigen tudtak mit csinálni ezzel a „von”-nal, ezért aztán a fiatalon elhunyt Neumann Jánosnak hozzá ugyan nem mérhető, de szintén nem jelentéktelen szakember öccse az amerikai Who is who-kban a *v* betűnél szerepel, így: *Vonneumann...*

Pető Gábor Pál

NYELVI MOZAIK

(Írd Jól Egyesület – Autózható út, táncolható zene – Három egyházi meg a zászlósanya – A benszülöttek nyelvén)

Örömmel jelenthetem olvasóimnak, hogy megalakult az első olyan hazai egyesület, amely az internetes (világhálós vagy rövidebben hálós) nyelvhasználat tanulmányozását és pallérozását tűzi ki céljául. Alapító tagjai fiatal műszaki értelmiségiek, de bekapcsolódott a munkába néhány bölcsész is. Az alakuló ülésen elnökké Martoni Viktor matematikust, számítástechnikust, alelnökké Hámori Miklós villamosmérnököt választották. Tagja lett az egyesületnek Seregy Lajos, az ismert nyelvművelő, a *Lektor* helyesírás-ellenőrző program megalkotója is.

Az alapszabály szerint az egyesület „hálós (internetes) nyelvvédelemmel foglalkozik”. Ez nem korlátozódik a helyesírás gondozására, hanem magában foglalja „az interneten talált nyelvi hibák és egyéb nyelvi jelenségek gyűjtését, javítását” és az ezzel kapcsolatos „nyelvi tanácsadást és szolgáltatást” is. Akit a részletek is érdekelnek, illetőleg csatlakozni kíván ehhez a hasznosnak és érdekesnek ígérkező kezdeményezéshez, „lapozza fel” az egyesület honlapját – www.irdjol.hu –, ott megtalálhatja a további részleteket.

Ami engem illet, bár (egyelőre) nem vagyok internetező, örömmel tettem eleget az „alapító atyák” (és anyák) meghívásának, sőt azt is megígértem, hogy ötletekkel és tanácsokkal járulok hozzá tevékenységükhöz.

Ehhez azonban még be kell szereznem egy olyan számítógépet (a mostaninak a hozzáértők szerint már régen a múzeumban volna a helye), amellyel *villanypostán* (!) is közölhetem észrevételeimet.

A rádió közlekedési hirtében ez a mondat üti meg a fületem: *Az út autózható. Egy utcai reklámtáblán ez ötlük a szemembe: Csak táncolható bulizós zenék.*

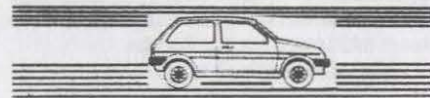
Autózható út? Táncolható zene? Miért is furcsák, szokatlanok, sőt első hallásra, olvasásra kifejezetten szabálytalanok ezek a kifejezések? Azért, mert ilyen igenevet tárgyas igéből szoktunk képezni (*adható, kapható, ehető, iható, mérhető* stb.), tárgyatlanból nem. Az *autózik* pedig tárgyatlan ige: nem *valamit*, hanem *valahol, valahová* autózunk.

Az *autózható út*, az *út autózható* feltehetőleg a *járható út*, az *út járható* mintájára alakult ki. A *jár* ige ugyanis tárgyas is lehet: „*Járom az utat*, a macskaköves utat...”; valaki a *magá útját járja*. Ez van

a háttérben a már korábban is használatos *hajózható víziút*; a folyónak ez a szakasza *nem hajózható* stb. kifejezésnek is. A *járható* és a *hajózható út* mellé most kialakult az *autózható út* is. Tetszik vagy sem, a nyelvben az analógia ereje az egyik legnagyobb erő.

Hasonlóképpen magyarázható a *táncolható* igenev létrejötte is. A *táncol* ugyanis alkalmilag, bizonyos kifejezésekben tárgyas is lehet: *csárdást, keringőt, szólót táncol*, következőképp a *csárdás*, a *keringő*, a *szóló táncolható*. Úgy általában *zenét táncolni* azonban nem szoktunk, legfeljebb ilyen vagy olyan *zenére*. Ezért az olyan zenét, amelyre táncolni lehet, nem *táncolható zené*-nek, hanem egyszerűen *tánczené*-nek mondjuk.

Ez azonban bizonyára túl egyszerű és régimódi volna egy olyan zenés kocsmának, amely magát – az említett reklámtábla tanúsága szerint – *music pub*-nak (sőt *Music Pub*-nak) nevezi.

A Népszabadság június 3-i számában terjedelmes riport jelent meg arról, hogy a millennium alkalmából országzászlót adtak át egy falunak. A tudósító, a jó nevű fiatal író és publicista így idézi fel az ünnepség egyik mozzanatát: „A zászlót a katolikus *egyházi* megszentelte, a két protestáns *egyházi* megáldotta, a *zászlósanya*, Babi, pedig még rákötöztött a végére egy kis zászlót.”

Egy idő óta, úgy látszik, feledésbe kezd menni *egyházi* szavunk jelentése. Egyre többen vannak, akik, mint az idézett sorok írója is, azt hiszik, hogy az *egyházi* valamiféle egyházi személy, bizonyára (fő)pap, lelkész, s ebben az értelemben is használják. Valójában azonban ez a népies és régies szavunk éppen nem papot, hanem a templomot rendben tartó egyházközségi alkalmazottat, harangozót, sekrestyést stb. jelent. Elég volna ennek tisztázására felütni valamelyik értelmező szótárt vagy a tavaly megjelent Magyar helyesírási szótárt, amely az *egyházi* szóalak mellé oda is írja: (= *sekrestyés*). Pár évvel ezelőtt a mi Nyelvművelő kézisztárunk is külön kis cikkben tárgyalta a dolgot. Ha azonban az írónak nem kenyerre a szótárforgatás, ettől még észébe juthatott volna Harangláb, „a fondor lelkületű *egyházi*” (Petőfi: A helység kalapácsa), akinek beszélő neve jól mutatja, mi a teendője a templom körül.

Tegyük még hozzá: a „zászlóavatáson való közreműködésre felkért tekintélyes hölgy” (Magyar értelmező kézisztár) nem *zászlósanya*, hanem *zászlósanya*. Ez

lehet pusztán sajtóhiba is, de ebben – ismerve az -s melléknévképző újabb kori előretörését – egyáltalán nem vagyok biztos.

Meglehet, persze, hogy a szerző mindent tréfának szánta (a riportot amúgy is belengi a fanyar ironia). Úgy gondolom azonban, hogy ha ez tréfa volt, rossz tréfa volt, mert műveletlenséget terjeszt. Ne így küzdjünk az anakronisztikusnak tartott szokások felelevenítése ellen!

A pesti belvárosban járva útközben egy kis pihenőt tartok egy padon, épp szemközt az ELTE bölcsészkarának Váci utcai homlokzatával. Az épület földszintjének a Piarista közti átjárótól az Erzsébet híd felé eső részét egy idő óta egy zeneszínház szórakozóhely foglalja el.

De mintha csupa angol szakosnak szánnák ezt a mulatóhelyet! Vagy inkább külföldi turistáknak? Hiszen az utcai front teljes hosszában sorakozó feliratok egytől egyig angol nyelvűek: *BANK dance hall*, alatta egymás mellett: *open every day, 3 styles, 3 feelings, 3 floors, Star DJs, guest stars, dance show, programmes, open every day* (ismétlés a tudás anyja: egyébként igyekeztem mindent betű szerinti pontossággal lejegyezni).

Eddig rendjén is volna a dolog, ezt már kezdjük megszokni. Vannak olyan vendéglátóhelyek és üzletek, amelyeken a felirat csak idegen (= angol) nyelvű, nehogy véletlenül én is bemenjek.

De mit látok itt alul, a korlátra erősített táblán?! Ezt:

ÖRZÖTT FEDETT PARKOLÓ
HÉTVEGÉN 22⁰⁰-05⁰⁰-IG
AZ ERZSÉBET HÍD ALATT
(PESTI HÍDFŐ)

Hát ezt hogyan értse meg a mulatni vágyó közönség? Hogy lehet az, hogy épp a legfontosabb tudnivalókat – mettől meddig és hol lehet parkolni – ezen a senkitől sem értett nyelven, a benszülöttek nyelvén írták ki?!

Még szerencse, hogy a tábla alján ott piroslik a jobbra mutató hosszú nyíl, rajta az *50 m* felirattal. Ebből meg a *parkoló* (vö. *parking*) szóból talán megérti a külföldi, merrefelé kell haladnia.

De hogy mi belföldiek merrefelé haladunk, azt firtatni se merem. Gondolkozzanak rajta helyettem a bölcsészkar tanárai és diákjai, akik mindennap erre járnak.

Én megettem a tízóraimat, feljegyeztem, amit meg akartam jegyezni, s már megyek is tovább. Az ellenkező irányba.

Kemény Gábor

Szabály és hagyomány a helységnevek ragozásában

A Duna Televízió Nyelvőrző műsorában nemrég a helységnevek ragozásáról beszéltem. Az Édes Anyanyelvünkben is több írás jelent meg mostanában erről a kérdésről, és ez is azt jelzi, hogy tágul a világunk, a nyelvi világunk is, és ebben a táguló világban valószínűleg olyan szabályt keresünk a magyar és az idegen helységnevek ragozására, amely abban a formában, ahogy elképzeltük, a valóságban nincs. Az pedig semmiképpen nem volna célszerű, hogy a nyelvhasználatot igazítsuk az elképzelt szabályhoz.

Számomra akkor azért volt időszerű a téma, mert a magyarországi sajtó politikusok nyilatkozatai alapján gyakran írt arról azokban a napokban, hogy *Konstancában* és *Csikszeredán* várható magyar főkonzulátus megnyitása. Jeleztem, hogy az erdélyi magyar nyelvhasználat szerint ez éppen fordítva van: *Konstancán* és *Csikszeredában*. Felszeghy Loránd budapesti néző levélben reagált fejtegetéseimre. Ezt írja többek között: „... külföldön lévő helységnevek esetében *-ba*, *-be* ragot használok. Országneveknél hasonlóknak látom a helyzetet: Angliába utazom, de *Csikszeredára*, én Budapesten lakom, de egy barátom *Bukarestben* él. Szerintem sem a hely távolsága számít, hanem a helységnevé végződése és ezen belül, hogy Magyarországon van-e vagy külföldön (*Vác-on*, de *Grác-ban*)”.

Némi pontosítással abban igazat kellett adnom a levélírónak, hogy általában a „külföldi” települések nevét, a földrészneveket, az országneveket ún. belviszonyranggal, azaz *-ba*, *-be*; *-ban*, *-ben* raggal használjuk (noha, mint Szántó Jenő az Édes Anyanyelvünk januári számában figyelmeztetett rá, ez sem kivétel nélküli), a „belföldieket” gyakrabban külvizonyranggal, azaz *-ra*, *-re*; *-on*, *-en*, *-ön* raggal. A külföldit és belföldit azonban nem lehet szigorúan az országhatár szerint megítélni, különösen nem Magyarország esetében, amely másképpen él történelmi mélytudatunkban, mint mai valóságában, hanem inkább aszerint, hogy a magyarok által lakott vagy nem lakott, illetve hogy a nyelv használói ebből a szempontból milyenek tekintik az illető települést. Ennek a virtuális „kint”-nek és „bent”-nek a megítélésében természetesen eltér a magyarországi és az erdélyi magyarok szemlélete. Így az erdélyi magyarok a Kárpátokon túli román városnevek közül elég sokat külvizonyraggal használnak: *Krajovára*, *Konstancára* utaznak, esetleg *Krajován*, *Konstancán* katonáskodnak (de *Bukarestbe*, *laşi-ba*; *Bukarestben*, *laşi-ban* stb.). Érdekes éppen ez utóbbi; ennek magyar névváltozatát „magyarnak tekintett” településnévként használjuk: *Jászvásárra*, *Jászvásáron*, de a román „külföldiként”: *laşi-ba*, *laşi-ban* stb.

Hogy most az erdélyiek vagy a magyarországiak nyelvhasználat, nyelvsvokása, nyelvérzéke a meghatározó-e ebben, ezt nehéz volna eldönteni. Településnevek esetében általában a helybeliek nyelvsvokását, nyelvérzékét tekintjük irányadónak. Mi kolozsváriak sem vagyunk, persze, éppen helybeliek a román városokban, de mindenképpen gyakrabban emlegetjük őket, és azt is tudjuk, hogy minden ilyen helységben van némi magyar szórvány is. Mindez befolyásolja a nyelvhasz-

nálatot. A helyileg szokatlan formát sem szoktuk általában a szó szoros értelmében hibásnak tekinteni.

A „belföldi”, azaz magyarok által (is) lakott települések esetében a használat következetlen, a Nyelvművelő kézikönyv I. kötete pl. ezt írja: „a raghasználat bonyolult, egyértelmű szabályba alig foglalható” (675.). Szilágyi N. Sándor kolozsvári kollégám, aki tágabb összefüggésben szintén foglalkozott ezzel a kérdéssel (tőle való a fenti „kognitív” szemlélet hangsúlyozása is), hasonló következtetésre jut: „a raghasználat szabályát pusztán a helységnevé alakja alapján nem lehet kielégítően megállapítani; a ma követett hagyomány kialakulásában bizonyára egyelőre ismeretlen tényezők is közrejátszottak” (Hogyan teremtünk világot? Kolozsvár, 1996. 28.). Mert valóban mi a logikája annak, hogy így mondjuk: *Szegedre*, de *Debrecenbe*? Nekem az a véleményem, hogy pl. *Debrecen* esetében a szóvégnék a raggal való megkettőződését kerüli így el a nyelvhasználat. Furcsa volna ugyanis így: *Debrecenen* voltam; hangzásban és megértésben is egyértelműbb ez: *Debrecenben*, *Komáromon* helyett pedig *Komáromban* stb., mint ahogy a Kolozsvár melletti *Méra* neve is ragkettőzősként hatna így: *Mérra*, talán ezért alakult így: *Mérrába*; de arról semmilyen magyarázatot nem merek megkockáztatni, hogy a szintén Kolozsvárral szomszédos Bács falu nevét miért ragozzuk így: *Bácsba*.

A Nyelvművelő kézikönyv is említi, hogy külvizonyraggal használjuk a *-falu* és a *-szombat* utótagúakat, és bizony így – teszem hozzá én – a *-szerda*, *-szereda* utótagúakat is. Tehát *Nagyfaluba*, *Nagyszombatba* és *Csikszeredába* a szokásos forma. A helybeliek és

az egész Székelyföld nyelvhasználatára szerint mindenképpen. A magyarországi és néha az erdélyi sajtó erről nem tud, és a *Csikszeredán*, *Csikszeredára* változatot használja, természetesen. Ebben és egyebekben is oda kell néha figyelni az ún. külső régiók és a helyi közösségek nyelvhasználatára, tiszteletben kell tartani hagyományait, nyelvhasználati szokásait.

Hogy *Csikszereda* esetében ez így alakult, annak nyilvánvalóan az az oka, hogy éppen ezzel a raghasználattal különböztetik meg a rendszerint előtag nélkül használt helységnevet a köznévtől, hasonlóképpen ahhoz, ahogy a megyenevet és a településnevet is a raghasználat különbözteti meg ilyen esetekben: *Nógrádban* és *Nógrádon*, *Csongrádban* és *Csongrádon* (ezek a Nyelvművelő kézikönyv példái). Tehát pl. a csiki nyelvhasználat szerint: *Szeredában szeredán* volt a vásár, hasonlóképpen *Szombatban* (mármint *Nagyszombatban*) *szombaton* stb.

A raghasználatot tehát valóban meghatározza a távoli (külföldi) és a közeli (belföldi) kategóriája, a szóvég hangcsoportja és a rag esetleges egybeesésének az elkerülése, névtípusoknak, ill. tulajdonnév – köznévfunkciók közötti különbségei. Leginkább azonban a helybeliek hagyományosan kialakult névhasználati szokása. Nem tartom valószínűnek, hogy releváns összefüggést lehet megállapítani a helységnevé szóvégi hangja és a raghasználat között, azt azonban igen, hogy korreláció van a név végződése és a rag hangalakja, illetve az összetett helységnevek utótagja és a raghasználat között. Ezt ma már bizonyára érdemes volna számítógépen is megvizsgálni.

Péntek János

A PATIKUSOK

Minden szakterületen élnek sajátos megnevezések, amelyek a szakmában használt eszközökre, szerszámokra, anyagokra, termékekre vonatkoznak, és amelyeket a kívülálló nemigen ismernek, akár nem is értenek.

A gyógyszerész szakmának is megvan a maga nyelve. Rokonszakma lévén, sok vonása hasonlít az orvosi nyelvhez. Az utóbbi például a latin nyelv használatában esetenként (receptíraskor) aktívabb: a gyógyszerésznek „csak” elolvasnia, értékelnie kell az orvos által előírtakat, egyszersmind továbbítva a betegre vonatkozó tájékoztatásokat is.

Közös tehát a két szakmában a latin nyelv használata. A kapcsolódás a recepteken keresztül a legerősebb, tehát a gyógyszerészet nyelvezetében a recepten alkalmazott latin szövegek a meghatározók. Ha a patikus kezébe veszi a receptet, az első megállapítása az, hogy az orvos gyári készítményt írt-e elő, azaz *specialitást* (röviden: *specit*) vagy a patikában elkészítendő, ún. *magisztrális* (röviden: *magi*) gyógyszert.

Utóbbi esetben a recept a műhelybe, azaz a *laboratóriumba* kerül. Ezt az különbözteti meg minden más szakma hasonló műhelyétől, hogy ezt *galenusi laboratórium*-nak hívják, a Kr. u. 129–201 közt élt görög orvos, Claudius Galenus után. Az itt készült gyógyszerek pedig a *galenikumok*.

A recepten az anyagok latin nevükön szerepelnek. Néhány példa a legismertebbek közül: *Acidum ascorbinicum*, azaz aszkorbinsav (C-vitamin); *Aqua destillata*, azaz desztillált víz. Ha a felírtakat azonos mennyiségben kell adagolni, ennek jelölése: *ana partes* (*a. p.*). A gyógyszer kiadandó mennyiségét latin számokkal jelölik: *III/tres*. Azt, hogy a gyógyszert mikor kell bevenni, szintén latin szavak rövidítésével jelölhetik: *a. c.*, azaz *ante cibum*, evés előtt, ill. *p. c.*, azaz *post cibum*, evés után. Ha arra akar utalni az előíró, hogy az illető gyógyszert be kell szedni (nem bedörzsölni stb.), akkor a *per os* (szájon át) megjelölést alkalmazza.

Cukrászda, uszoda, X-elde

A nyelvújítási mozgalommal nagyon sokat nyert a magyar nyelv, ekkor olyan új szavak jöttek létre, amelyek nélkül ma nehezebben tudnánk kifejezni magunkat. A számos szóalkotási mód egyike a képzőelvonás, amin azonos szóvégek elvonását és képzőként való alkalmazását értjük.

Mesterséges szóalkotással állunk itt szemben: alapjául az szolgált, hogy az eredetileg is *-da*, *-de* végű szavak végződésébe jelentésmódosító szerepet éreztek, képzeltek vagy magyaráztak bele. A neológusok a cselekvés, történés helyének kifejezésére használták.

A *csárda* és a *kaloda* mintájára így születtek meg a *cukrászda*, *uszoda*, *bölcsőde*, *óvoda*, *kötőde*, *sütőde* stb. szavaink. Mind igéből, mind főnévből lehet a *-da*, *-de* képzővel új szót alkotni, de általában az igéből való képzés a gyakoribb. Igéből képzett szavak többek között a *csúszda*, *étkezde*, *iroda*, *távirda*, *sütőde*, *szálloda*, *uszoda*, *varroda*, *zúzda*. Sokkal kevesebb olyan *-da*, *-de* képzős szót találunk, amely főnévből jött létre: *áruda*, *bölcsőde*, *cukrászda*, *lovarda*, *csillagda*, *zenede* stb.

Az 1980-ban napvilágot látott Nyelvművelő kézikönyv szerint „A meghonosodottakat elfogadjuk, az elavultakat azonban csak korfestsül tanácsos használni.” Mindennapi nyelvhasználatunkban természetes már jó néhány *-da*, *-de* képzős szó al-

kalmazása; nem gondolunk arra, hogy ezek mesterségesen képzett szók. *Cukrászda*, *uszoda*, *szálloda*, *bölcsőde*, *óvoda* helyett szinte már nem is tudnánk más szóval (csak szókapcsolatokkal) megjelölni ezeket az intézményeket. Például a *cukrászda* az a hely, ahol cukrászsüteményeket árulnak és fogyasztanak.

A gimnáziumban, ahová jártam, volt egy helyiség, amelyet *csillagda*-nak hívtunk. Egyértelmű volt a jelentése, de azért utána néztem Szily Kálmánnak A magyar nyelvújítás szótára című művében. Már címszóként szerepel benne a *csillagda*, a következő jelentéssel: „csillagvizsgáló torony”. Ma *csillagvizsgáló intézet*-ként vagy röviden *csillagvizsgáló*-ként említenénk.

Tanoda szavunk meghonosodott, túlélt a nyelvújítást. Bár a Mondolat kifigurázta, Helmeccy fölkapta, és így 1836-ban bekerült a Fogarasi-féle Német és Magyar Zsebszótárba. Már korábban is megtalálhatjuk Bartzafalvi könyvében értelmezéssel együtt, 1787-ből: „*Tanoda*: kisebb Oskola, melyben tsak a Logykáig tanítanak, azt kivéven; *tanodalom*: akár mellyik nagyobb Oskola, mellyben a Logykától fogva más feljebb való tudományokat, akár tsak némellyiket, akár mindeniket tanítják.”

Miskolcon található egy sütőipari vállalkozás, melynek neve: *Tanoda*. Meglepődtem, mert inkább a *sütőde*

szót találtam volna alkalmasnak számukra. Ám megtudtam, hogy az itt dolgozók többsége a szakmunkás-képző iskolákból kerül ide tanulóként, a gyakorlati idő letöltésére. Az itt dolgozók tanulók és oktatók. Így már sokkal érthetőbb, miért ez a cég neve.

A másik fórum, ahol a *tanoda* szóval találkoztam, egy televízióműsor volt. Ennek alcíme: *Generációk egymás közt*. Az alaptéma minden adásban a tanítás, az oktatás, mégpedig gyermekekről felnőtteknek. Az egyik adás alcíme így hangzott: *Növelde*. Az óvodások helyes nevelésével foglalkozott a műsor. Korábban a *növelde* jelentése 'nevelőintézet, nevelőház' volt; másik változata a *nevelde*. Mindkét alak elavult, ma már csak régies összetételekben és az irodalmi nyelvben találkozunk velük.

Egy miskolci újság apróhirdetése között a „munkahelyet kínál” rovatban bukkantam rá a *fényirda* szóra, jellegként. Egy fényképész modelleket keresett reklámfotók elkészítéséhez. Felkaptam a fejem ennek láttán, és megkerestem e ritka szó jelentését. A Szily-féle szótárban már szerepel címszóként. Eszerint már 1872-ben is ismert szó volt, a Ballagi Mór szerkesztette Új Teljes Magyar és Német Szótárban is szerepelt. A fényképezés (fotografálás) a 'fény' + 'ír' jelentésű görög szavakból származik, a fényképezés tehát *fényírás*, a hely pedig, ahol ezt végzik: *fényirda*. A Nyelvművelő kézikönyv kiveszett *-da*, *-de* képzős szóként említi, amelyet kiemelt a *fényképezés*, *fényképezés* szótól.

Napjainkban legfőképpen tréfás céllal, alkalmi használatra alkotunk új szót *-da*, *-de* képzővel, az 1996-ban megjelent Nyelvművelő kézisótár írói azonban felfigyeltek arra, hogy a már majdnem teljesen terméketlenné vált képző az utóbbi néhány évben ismét feléledt. Erre a feléledésre találtam egy kitűnő példát. A minap a villamoson utazva felfigyeltem egy új üzletre. Neve: *X-elde*. A nagyobb reklámhatás kedvéért az *X* nem hagyományosan van írva, hanem a Tipp-Mix játék kabalafigurájával, Mixivel ábrázolva. Ez tehát totózó és lottózó, de valószínűleg más olyan szerencsejáték is üzhető itt, amelyet szelvény kitérésével, azaz *x-eléssel* lehet játszani.

A Nyelvművelő kézisótár szerint „e játékos hangulatú szavak egyelőre merőben szokatlanok, még nem tudni, meggyökereszenek-e”. Az *x-elde* tipikusan ezek közé a szavak közé tartozik: tréfás, játékos, szokatlan. Érdeklődéssel figyelhetjük további életútját.

NYELVÉN

A gyógyszer elkészült, át kell adni a recepttel jelentkezőnek, itt úgy mondják: a betegnek. Persze többnyire nem maga a beteg jelentkezik a patikában, hiszen lehet, hogy ő otthon fekszik. Az eladótérbe – az *officinába* – belépőt mégis „kedves beteg”-ként fogadja a pult, azaz a *tára* mellett álló gyógyszerész vagy asszisztens. Többek között ezek az említett elnevezések különböztetik meg a gyógyszerészt egy üzlettől.

A patikában dolgozókat tehát *tára melletti gyógyszerészek*-nek hívják, ellentétben azokkal, akik az iparban, intézetekben, egyetemeken, egyéb területen dolgoznak.

A publikáló gyógyszerészek több latin és egyéb idegen kifejezést használnak. A szakmabelieknek szánt cikkekben túltengenek az idegen szavak, mintegy ezzel kívánván erősíteni a tudományosságot, szakszerűséget. Ezekben a dolgozatokban nincs asztma, csak *asthma*, nincs magasvérnyomás-betegség, csak *hipertónia* vagy *hypertonia*, nincs csonttritkulás, csak *osteoporosis* és így tovább. Kedveltek a rövidítések is, amelyek között már sok az angol eredetű. Így például a recept nélkül kiadható gyógyszereket egyszerűen *OTC gyógyszer*-nek írják, és ez annyira közismert, hogy a dolgozatban a „megfejtése” sem szerepel, ami egyébként „over the counter”, magyarul pulton, azaz táran át, szabadon kiadható gyógyszer. Szintén nem kíván magyarázatot a *FoNo* rövidítés sem, aminek jelentése *Formulae Normales*, azaz szabványos vényminták gyűjteménye. Ebben különféle házi készítésű, azaz a laboratóriumban elkészíthető gyógyszernek a receptje szerepel, de található benne szájvíz- vagy napozókrém-előirat is. A patikus „szentírása” azonban a *Magyar Gyógyszerkönyv*, amely időről időre megújított kiadásban jelenik meg.

A könyv alakban megjelenő szakirodalomban is túltengenek az idegen kifejezések. Egy nemrég megjelent könyv címe: *Farmakobotanika*, ami nem egyéb, mint *gyógyszerészeti növénytan*.

A patikus fontos szereplője az egészségügynek („... kérdezze meg orvosát, gyógyszerészt!”), s az orvossal együtt őrzi nemes hagyományait. Köztük a nyelvieket is.

Láng Miklós

Lévai Tünde

Fények és árnyak mai nyelvhasználatunk megítélésében

A fenti címmel három ellentétre is utalok: kifejezetten a fény-árnyék párra, rejtetten nyelv (langue) és nyelvhasználat (parole) kettősségére, valamint a megítélés és az értékelés problémakörére. Mindháromról szó lesz a következőkben, bárha többnyire röviden és csak utalásszerűen.

A nyelvhasználat árnyoldalával kezdem, a jelenségek elterjedtségének és súlyának megfelelően; ezek: hadarás és éneklés, durvaság és trágárság, közhelyek, idegen szók és idegenszerűségek, pongyola és zavaros mondatok.

Az átlagos beszélő, az átlagos nyelvtudat csak a „hibákat” látja, ezért egykettőre kész az ítélettel: *romlik a nyelv*. Ezzel kettős hibát követ el: egyrészt nem tesz különbséget a nyelv állománya (a *langue*) és ennek mozgósítása, használata (a *parole*) közt, másrészt a hibáztatást eltúlozza, általánosítja. Ezzel szemben az a meggyőződés, hogy a nyelv a maga sokoldalú változásában előre mozog, mert gondolkodásunk – mellyel szorosán, elválaszthatatlanul összefügg – szakadatlanul fejlődik, s nem tudna újabb meg újabb területeken előretörni, ha nem lenné meg a gondolatok kifejezéséhez szükséges nyelvi eszközöket.

Némi szemlélődéssel megfigyelhetjük, hány új szóval gyarapodik nyelvünk csak az újabb tudományterületeken: a számítástechnikában, az űrhajózásban, a közgazdaságtanban, a pénzügyben, a gének feltérképezésében s az eredmények hasznosításában. Az Új szavak, új jelentések 1997-ből című összeállítás csupán egyetlen évből kétezernél több új szót és szókapcsolatot sorol föl (Kiss Gábor és Pusztai Ferenc szerkesztésében; Bp. 1999.). Fábrián Pál többször is felhívta figyelmünket, hogy nincs egyetlen új szakmai és tudományterület, melyen ne tudnánk magunkat magyar szavakkal kifejezni. Grétsy László elgondolkodtató cikkben veszi sorra a szókincs gyarapításának sokféle módját, ebben nyelvünk változatlan elevenségét, kreativitását (Nyelvünk esélyei a harmadik évezredben: Ember és nyelv. Tanulmányok Keszler Borbála tiszteletére. Bp. 1999.). De jellemző a gazdagodás, fejlődés grammatikai rendszerünkre is; ezt mutatja ige-ötöző funkcióinak, névutóink árnyalatainak gazdagodása, az elvont gondolkodás új eszközei a mondat szerkesztésben: a logikai viszonyok (a feltétel, következmény, megengedés, vonatkozás) árnyaltabb ábrázolásának folyamatosan növekvő igénye az alárendelt mondatok körében; a nominális szerkesztés, a jelzői határozó térhódítása.

E rövid szemle is igazolja, hogy a nyelv állományi része (szókincse és nyelvtani szerkezete) nem romlik, hanem fejlődik. Más a helyzet a sok és sokféle nyelvi eszköz egyéni használatával; itt valóban sok a gond és a javítanivaló. Csak hogy: valóban romlásról kell beszélnünk? – Sok a gon-

dunk, ezt el kell ismernünk, de romlásról szólni szerintem itt is elhamarkodott dolog. A bizonyítás sokoldalú megfontolást igényel.

Itt van mindjárt a nyelvi jelenségek bemutatásának, illetve értékelésének a kérdése, az a vita, hogy a nyelvész, a nyelvvelő csak bemutassa-e a nyelvi jelenségeket, vagy értékelje is a használatukat. Erről bővebben írtam lapunk XX. évfolyamának 4. számában. Most csak a lényegéről szólok: a nyelvész nem csupán bemutat, felsorol, hanem foglalkozik a vizsgált nyelvi eszköz szerepével (funkciójával) is, ez pedig – tetszik, nem tetszik – értékelő (normatív) mozzanat. A norma annyiféle, ahány belső nyelvhasználati forma van, de ezek közül kiemelkedik egy, a köznyelv, a maga központi jelentőségével és elterjedtségével.

E normatív gondolkodás területén van azonban némi, nem is kevés, nem is csekély megfontolnivaló. Először: a köznyelvi norma változik, egyre árnyaltabbá válik. Van egy felsőbb, irodalmi, választékos rétege, továbbá van egy használati formája a különféle médiumokban (a sajtóban) és a beszélt, társalgási nyelvben. (Vö. Balázs Géza: Médianorma. A Magyar Rádió kiadása, 2000.) Másodsor: ha egyes nyelvhasználati eszközökről, formákról megállapítjuk, hogy nem köznyelvi, hanem például nyelvjárási (süksükölés, nákolás), a szleng területére tartoznak (*megpattan* = elrohan, *felmegy a pumpája* = ideges vagy mérges lesz), a szaknyelvek területén használatosak (*repo* kamat = másodlagos vagy kereskedelmi kamat, *likviditás* = fizetőképesség), ha világos és elfogadott előtűnik e besorolás, akkor azt is le kell szögeznünk, hogy ezek nem hibás alakok, esz-közök, hanem nyelvjárásiak, illetve a szleng, a szaknyelv körébe tartozók. Nem kell tehát minduntalan hibát keresnünk és emlegetnünk, mert ezzel a magatartással számos színétől fosztjuk meg a nyelvhasználatot, stílusunkat, meg aztán óhatatlanul is megbélyegzünk embereket, kirekesztve őket a „helyesen” beszélők köréből. Tudomásul kellene vennünk, hogy a nyelv változik, hogy a nyelvben vannak árnyalati formák; ugyanakkor van persze a központi használatban egy követendő forma, a köznyelv, a maga értékeivel. Hogy ez mi, ezek mifélek? Ennek felmutatására szolgál a nyelvi ismeretterjesztés, a világos és szabatos nyelvhasználatra nevelés. Szóval itt is tanulni kell, mint az élet minden területén.

Nem kis számban szerepelnek a hibázásokban olyan nyelvtani formák, melyek korábban még normatívnak számítottak az

irodalmi nyelvhasználatban, mára azonban megváltoztak, s megítélésükben engedelmeyeket tettünk vagy teszünk a beszélt köznyelv területén. Effélekéről írtam lapunk XVIII. évfolyamának 5. számában, így az ikes ragozásról, a *v* tövű szavak elmozdulásáról az egyalakúság felé, a páros testrészek egyes számú használatáról. Ilyen formák még: a *-ba*, *-be* használata a beszélt nyelv változatban *hol?* kérdésre felelő helyhatározóban is (*a városba voltam*), számnévi jelzett szó után többes számú alak a következő mondatban (Felkeresett *három hallgató; beszámoltak* arról, hogy...).

Sokak kedvenc foglalatossága az idegen szavak válogatás nélküli üdözése; holott vannak köztük szükségesek (*tévé, videó, klónoz, DNS, gén*), illetve más megítélést kívánnak a szaknyelvek területén mint szakszók; s mint az utolsó három példa is mutatja, az általános műveltség kiterjedésével köznyelvi is válnak. – A hadarás, pontosabban a gyors beszéd megítélésében mindenekelőtt az érthetőséget kell szem előtt tartanunk, s azt is figyelembe kell vennünk, hogy a beszéd sebessége társadalmi méretekben is nő. – A beszélt nyelvről általában az a vélemény, hogy pongyola, „hibás”, holott mások a mondat szerkesztési szabályai, mint az irodalmi, a választékos nyelvhasználatnak, és szabadabb benne a szavak közti válogatás is. – A szleng eszközeinek a köznyelvi, a társalgási stílusrétegbeli használatát is végig kellene gondolni; szerintem a képszerű, tréfás eszközöket nem kellene kifogásolni (pl. *bedobja a törülközőt* = feladja, *béna* = ügyetlen, *lekopik* = távozik, elmarad, *ál-lítsd magad takarékra!* = ne nyüzsögj!).

Növeli a hibázatok számát a sok nyelvi, nyelvvelői babona. Ezek álszabályok, soha nem volt szabályok, s megdöbbenítő, milyen makacsul élnek a társadalom körében. Ilyenek: kötőszóval, *és*-sel nem kezdünk mondatot; az állapothatározói igealak (*el van készítve*) germanizmus; az egyszerű mondat érthetőbb, sőt magyarosabb, mint az összetett.

Ismét hallom a tiltakozást: és akkor már nincs is hiba a nyelvhasználatban? „Hiba”, pontosabban javítanivaló, a köznyelvben kerülendő forma sajnos bőven akad: közhelyek (*üzenet, ez nem működik, három óra magasságában*), durva és trágár szavak, fölösleges idegen szavak és idegenszerűségek (*topon* vagyunk = élen, a csúcs on vagyunk, *finalista* = döntős, *kivált* = pótol, *leépít* = elbocsát), elnagyolt hangképzés, zavaros mondatok stb.

Ami a nyelvvelői helyzetét, kilátásait, a fényeket illeti: igaz, a nyelvvelői iránti érdeklődés 1989 után átmenetileg megcsappant, a sajtóban is, a közéletben is, de ma ismét élénkül.

A Kazinczy-versenyek családjáról már jó harminc éve lehet beszélni; két éve csatlakoztak a kö-

Dugába dőlt ámokfutás

Nem először találkoztam a napilapokban az *ámokfutó* vagy az *ámokfutás* szavaknak, illetőleg a velük fölépített kifejezéseknek, szövegdaraboknak olyatán megjelenésével, amelyből az derült ki, hogy szerzőjük aligha tudta, mit is jelentenek e szavak.

Egy lőfegyverrel több embert megsebesítő és megölő férfiről azt adta tudtul a sajtó, hogy „... csaknem negyedórán át *ámokot futott*, s mindenkire lőtt, aki útjába került”. A közelmúltban pedig ezt olvastam egy napilapban: „No ettől [ti. dr. Mádl Ferenc köztársasági elnökke jelölésétől] aztán olyan mérges lett a mi derék ellenzékünk, hogy kimért egy jó darabot az *ámokon*, és hamarjában végig is rohant rajta, frissen, energikusan, ahogy *ámokon* szaladni köll.” – Az is lehetséges, persze, hogy ez utóbbi idézetet szerzője humorosnak szánta, legalábbis a „derék ellenzék” jelzős szerkezet ironikusságát, a „köll” igealak pedig azt a – szerencsétlen – hatást van hivatva hozni, amelyet a vidéki(es)ség vagy a nyelvjárási(as)ság kelt; hogy ez valóban humorforrás-e, most ne vitassuk.

A szavak nyelvi jelentése összefügg azzal, hogy a bennünket körülvevő világot miként észleljük, illetőleg miként dolgozzuk fel mentálisan. Számos nyelvi jel van motiválva az egyéb nyelvi jelek bizonyos vonatkozásai révén. A *futás* motiválja az *akadályfutás*, a *gátfutás*, a *pályafutás*, a *sífutás*, a *stafétafutás*, a *távfutás*, a *véraláfutás* stb. szavakat a jelentés alapján. (A szavak motiváltságának vagy nem motiváltságának kérdése nemcsak a jelentéstani, hanem – egyebek mellett – a szerkezetani felépítést is érinti.) Nos: a *gátfutás* például ezt jelenti: futás, melynek során gátakon kell átlépni; a *távfutás* pedig hosszú távot futva megtevő sportág. Így tehát van sportoló ember, aki hosszú távot fut (szemben a kisebb távolságon futókkal). Ilyenféle motiváció alapján, amely tehát a *távfutás* ~ *gátfutás* és az *ámokfutás* között látszólagosan van, alakulhatott ki az *ámokot fut* szerkezet. S hasonlóképpen a fentebbi második példában a „kimért egy jó darabot az *ámokor*” és az „*ámokon* szaladni köll”; ebben talán az a képzet munkál, mely szerint a *távfutás*, a *sífutás* és a többi valamilyen (verseny)pályán történik, amelyet természetesen a verseny előtt ki szoktak mérni. Innen van vagy lehet a példaszövegben a *kimért egy jó darabot az ámokon* kifejezés.

Csak hogy: mi is az *ámok*? A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint a szó forrása a maláj *amuk* szó, jelentése 'düh, dühöngő'; bekerült az európai nyelvek nemzetközi szavai közé: *amok runner* (angol) 'ámokfutó', *Amokläufer* (német) 'ámokfutó' és így tovább az olaszban, a franciában. S mit jelent az *ámokfutó* ~ *ámokfutás*? A trópusokon, főként a malájok között fellépő sajátos idegrohamot, amelynek következtében a beteg ember vakon fut előre, s minden útjába kerülőt leszúr... A szótár 1925-től tudja adatszolgáltatni a magyar írásbeliségből a kifejezést Stefan Zweig *Ámok* című novellájával, amely Kállay Miklós fordításában jelent meg Budapesten.

Nehogy azt higgyük, ilyesféle jelenség csak a motiváltság nélküli idegen eredetű szavakkal történik meg! A *dugába dől* 'meghiúsul' szólásunknak *duga* vagy *donga* eleme éppen napjainkban jár így, tudniillik elfelejtődik eredeti jelentése, a '(hordó)donga', azt kezdik hinni, hogy valami rosszat, 'balszerencsét' jelent, és így az eredetileg csupán harmadik személyre használható alakulatot – *valami dugába dől* – más vonatkozásban is használni kezdik. Egyetemi hallgatótól hallottam, a sajtóban leírva is láttam már a (saját) *dugamba dőltem* kifejezést, amellyel azt kívánták mondani: saját magam okoztam magamnak a balszerencsét, a hibát.

Büky László

Pilis

Megvallom, olykor nem egészen értem etimológusainkat. Már több ízben szóvá tettem e hasábkon: ami kívül esik a perzsa, török, finnugor, szláv, illetve német eredeztetetőségen, azt alig-alig veszik figyelembe. Természetesen az olyan egészen kézenfekvő származású szavak, aminő pl. a *kilincs* (az ófranciában *clinche*) vagy a *mécs* (*mèche*), kivételek. Pedig a középkori kereszties hadjáratok egészen természetesen sodortak hozzánk szavakat Frankhon felől; a 18. század elején nemes uraink is számosat hoztak be (részben osztrák közvetítéssel); sőt még a szenegáli katonák 1919. évi szegedi jelenléte sem maradt francia nyelvi nyom nélkül, lásd pl. a Szeged és Debrecen közt máig élő *trimbol* (keservesen és hosszasan cipel, hurcol valamit) igit (a franciában *trimbaler* vagy *trimballer*). „Minek *trimbolod* egész nap azt a cuccot?” – ezt saját fülemmel hallottam egy sápi rokon szájából a nyolcvanas években.

Azt meg már végképp nem értem, ha a latin eredet marad említetlen éppen abban az országban, melyben a latin a legtovább maradt meg élő nyelvnek. Itt a címbe emelt *pilis* szóra, illetve a *Pilis* hegységnevre gondolok. A *pilis*-ről azt olvashatjuk a TESz.-ben, hogy szláv eredetű (*pliš*, *pleš*, *plesz* a különféle szláv nyelvekben). Indoklás: „Jelentéstani okok miatt a magyar szó forrása csak a nyugati kereszténységhez tartozó nép nyelve lehet, mert csak ezekben a nyelvekben jelent 'tonzúra'-t a szó.” Arról nem tétetik említés, hogy valamennyi idézett szláv alak viszont a latin *pilare* (meghámozni, megkopasztani) igére megy vissza (*pilus*: hajsza, szőrszál). Ebből a *pilus*-ból lett a francia *poil* (szőrszál), a *pelier* (hámozni), a *pellicule* (hártya) és a *pelé* (szörtelenített, kopasz). Tehát teljesen nyilvánvaló, hogy *pilis* szavunk ugyanazt jelenti a *Pilis* hegységnevében, mint amit a tihanyi *Kopasz*-hegy vagy a martinique-i tűzhányó, a *Mont Pelé*.

Mi következik mindebből? Az, hogy a TESz. igazat mond, amíg a szót csakis papi tonzúraként értelmezi; csak hogy ez az igazság hiányos, mert – szerintem – önkényesen húz éles határvonalat kopaszság és tonzúra közé, s ezért figyelmen kívül hagyja a latin ősforrást, amelyből a szláv alakok kialakultak. Ugyanezért van némi hiányérzetem Kiss Lajos munkáját (Földrajzi nevek etimológiai szótára) útve föl a *Pilis* szócikknél. Itt is csak szláv eredetről olvasunk, jóllehet a szótár szerzője legalább fölveti a kopárság–kopaszság–tonzúra összefüggést.

A TESz. általában megkülönbözteti a közvetlen átadót és a vélt ősforrást. Hogyhogy itt, a *pilis* esetében még csak meg sem említi a szó teljesen nyilvánvaló latin gyökerét?

Timár György

zépiskolai döntőhöz az általános iskolások is két regionális döntővel. Mellettük ott van a sátoralja-új helyi szövegmondó verseny, a szolnoki Verseggy-, a gyulai helyesírási vetélkedő, igen népes és élénk a Beszélni nehéz! körök csoportja. Mindezeket és az egyéb hasonló tevékenységeket összefogja, rendezvényekkel, pályázatokkal kiegészíti az Anyanyelvpolók Szövetsége.

Anyanyelvi bizottság működik a Magyar Rádióban, a Duna tévében, működött a

Magyar Televízióban is, s reméljük, csak átmenetileg szünetel. Jelen van az anyanyelvi képzés az újságíró-iskolákon és -tanfolyamokon: tanítanak sajtónyelvet, stílisztikát, retorikát, beszédművelést, helyesírást. Szaporodnak a nyelvűvelők műsorok és írások a sajtóban.

Gazdagok, a nyelvhasználat számos területére kiterjednek az általános és a középiskolai tankönyvek, munkafüzetek. Ha – elsősorban a középiskolákban – meg is tartanak az anyanyelvi órákat, ezek meg-

határozó alapozást jelentenek a nyelvűvelés ügyéhez.

Hogy a fények vagy az árnyak erősebbek-e a nyelvhasználat, nyelvűvelés területén? Írhatnám azt is, ha erősödik a fény, élesebb az árnyék; de inkább azt mondom, képes beszéd nélkül, ne akarjuk ezt a kérdést így eldönteni, hanem ki-ki a maga területén ügyeljen a megfelelő, stílusos nyelvhasználatra, s közben-közben – ha teheti – tájékozódjék a nyelvtudomány, a nyelvűvelés újabb szakirodalmában.

Bánffy György köszöntőjéből

Barátaim! Kodály arra tanított bennünket, hogy nem elég magyarnak születni, a magyarságot is meg kell tanulni. Ez a mély igazság vezette azokat, akik e versengést létrehozták, lebonyolítását kifejlesztették, és azokat is, akik ma itt a szolgálat örömeivel egyesítik 35 év tapasztalatát, lelkesedését, és folytatják évtizedes szép szokásainkat.

Tisztelt jelenlévők! Nincsen nemzet, amelynek történelmében anyanyelvének sorsa ne lenne meghatározó. A mi nyelvünk évszázados sorsformáló szerepe különösen jelentős. Ennek súlya a XXI. században még inkább szembetűnő. Nem csupán azért, mert magyarságunk egyharmada más államok, más kulturális és egyházi hagyományok, más nyelvek környezetében él, és sokszor küzdenie kellett – vagy kell – saját anyanyelvének használatáért. Hiába él ősei szülőföldjén, hazánk közelében. A földrajzi távolságot képletesen meg is növelte az elszakítottság a gyötrelmes XX. század folyamán. Államalkotó nemzet ilyen helyzetben nincs még egy Európa területén. Közöttünk az anyanyelv sokszor az egyetlen összekötő kapocs volt, és csak reméljük a határok eljelentéktelenítésének e téren jótékony hatását.

A megőrző anyanyelvhasználat nem csupán ezért különlegesen jelentős. Ha előre tekintünk a következő évtizedekre: újabb és újabb kihívások tornyosulnak elénk. Mert nem elegendő, hogy itt, ebben a körben, mindannyian tudjuk, anyanyelvünk a nemzeti-szokásrendi hagyományok őrzője, azonosság tudatunk letéteményese, és a szép kiejtés mindennek kifejezője. Azt is tudjuk, hogy a nyelv a társadalmi érintkezés legáltalánosabb eszköze. De azt is látnunk kell, hogy visszakerülünk a szerencsésebb európai népek közé sokakban téveszmékkel párosul. Eszerint ahhoz, hogy a befogadók örüljenek nekünk, minden jellegzetes értékünk feladása szükséges. Ez veszedelmes tévedés. Ilyenkor végig kell gondolnunk, hogy Európa évszázadokon át minden téren messze többet kapott tőlünk, mint amennyi előnyünk a velük való szellemi és gazdasági közösségből származott. Nemcsak hadászati őrző és megóvó szerepünk, hanem kultúránk kincsei, tudósaink immár Nobel-díjas csoportja, művészeink világszerte elismert remeklései, sportolónk sikerei mind-mind azt bizonyítják, nem jellegtelen, elszürkült, értékeit feladó és elvesztő tömegmasszára várnak.

És megőrzendő értékeink között anyanyelvünk a különlegessége miatt is egyedülálló. Ragozó nyelven csak a törökök beszélnek, és ők mégis kicsit messzebb vannak Európa szívéből. De nem csupán különlegessége híres. Szépsége is az! Az 1800-as évek elején az állítólag 103 nyelven beszélő Mezzofanti bíboros ezt írta egy barátjának Prágába: „Tudja uram, melyik nyelvet tartom én Európában... – jó, az olasz és a görög után, minden más nyelv előtt leginkább dallamosnak és szenvedélyesen szépnek? A magyar!”

Barátaim! Ez a 35 éve művelt, szépséges versengés itt ezt a „szenvédélyes szépséget” szolgálja, erősíti.

A hibátlanul és szépen beszélt anyanyelv legyen pajzsunk a ránk váró küzdelemben!

„A szeretet elhalása minden nyelvromlás igazi gyökere”

Szemkeő

Péchy Blanka 40 évvel ezelőtt létesítette azt az alapítványt, amely elősegítette a szép magyar beszédért folyó mozgalom megindulását, kiszélesedését, a Kazinczy-versenyek megindulását. Az elmúlt négy évtized alatt, néhány lelkes, elhivatott szakember, művész és sok-sok pedagógus segítségével, valóban országos jelentőségűvé nőtt a mozgalom, kialakultak, elismertté váltak a kapcsolódó versenyek. Tavaly az általános iskolások versenyének döntőjén élvezhettem a sok mosolygó, ragyogó szemű gyerek, pedagógus elégedettségét a verseny lezárásakor, idén a középiskolások boldogságában vehetek részt. Nagy öröm, hogy az üzleti rádió- és televízió-„spotok” korában valódi értékeket felvállaló versenyek, felkészítő pedagógusok és munkát, tanulást örömmel vállaló fiatalok tömegével találkozhatok.

Korunkban fölmerül a kérdés, milyen sors vár a kis nyelvekre, a kis nemzeti kultúrákra. Képesek lesznek-e fennmaradni, fejlődni? Meggyőződésem, hogy igen. A nyelvi összetartozás határokat átívelő kapocs, amely alapvetően meghatározza gondolkodásmódunkat, kultúránkat. Vannak olyan emberek, akikben az anyanyelv, a nemzet fogalma szinte szegyenkezést vált ki; szerintük a nemzet-tudat erősítése akadály a modern világhoz csatlakozásunk. Nagy tévedés ez. Azért vagyunk a világon, hogy valahol ott-hon legyünk benne – olvassuk az Ábelben az igazságot. Igen, valahol otthon kell lennünk ahhoz, hogy megértsük a világot, megértsük, hogy mások számára is fontos az otthon, az otthon melegéhez tartozó anyanyelv.

Mindenki számára természetes, ha fát ültet, és azt akarja, hogy a fa jó és sok gyümölcsöt teremjen, akkor ápolnia kell. A fa ültetése előtt elő kell készíteni a talajt, megfelelő tápanyagokat kell a fa gyökeréhez juttatni, hogy a fa jól fejlődjön. Figyelni kell, hogyan fejlődik, metszeni, időnként nyesegetni kell, a permetezésről, a kártevők távoltartásáról nem is beszélve. Óriási pusztítást végezhetnek olyan kártevők, amelyeket távoli földrészekről hurcolnak be, amelyekkel szemben nincs kialakult védekezési mechanizmus. Nyelvünk sem különbözik a fától. Őseink megtették mindazt, ami a korai fejlődéséhez szükséges volt, most rajtunk a sor. Ápolnunk, védenünk kell, egészséges gyökerei megvédik a környezeti ártalmaktól, ne vágjuk el a gyökereket! A gondoskodást ugyanúgy meghálálja, mint a fa.

A befektetett munka gyümölcseit arathatjuk le itt, e versenyen. Kevésbé látványos, de igen fontos gyümölcse mindaz, amit megértünk, megértetünk, hiszen minden tudás alapja a nyelv. A nyelv és beszéd természetét kutató neopozitivistá filozófusok kiemelik a beszéd mint tett jelentőségét. A nyelv (például a szókinccs, amint a szótárban felhalmozódik) a közös tapasztalatok lecsapódása; a beszéd ostromolja a titkot, irányítja a hallgatót vagy az olvasó figyelmét arra is, ami szavakkal maradéktalanul nem ragadható meg.

A gondolat hangzó tolmácsolása

Győr, 2000. április 28–30.

Kazinczy fogalmazta meg először és tudatosította Kölcseyhez írott levelében: „Rajtunk áll, barátim, hogy hősorzai legyünk a nyelvnek.” Ennek a gondolatnak a szellemében találkoztak Győrben már 35. alkalommal a szép magyar beszéd Péchy Blanka által alapított, Kazinczyról elnevezett versenye országos döntőjének résztvevői.

A versengésen több mint 140 középiskolás diák mérkőzött meg szövegfelolvasásban; közöttük húsz határon túli magyar középiskolai tanuló is.

Az első napon a szabadon választott szövegek bemutatására került sor (a leggyakrabban idézett szerzők: Kosztolányi, Márai és Lőrincze), a második napon a kötelező szöveg hangzott el (Nemeskürty István: Diák, írj magyar éneket című könyvének 24 soros részlete).

A verseny ünnepélyességét fokozta a Kazinczy-díjas művészek irodalmi estje, továbbá egy tudományos ülészak Ezer éve a keresztény Európában címmel. Ennek keretében **Korzenszky Richárd** bencés tanár és **Deme László** egyetemi tanár tartott előadást; az előbbi a kereszténységnek történelmünkben betöltött szerepét méltatta, az utóbbi történeti áttekintést nyújtott nyelvünk alakulásáról a kezdetektől napjainkig.

A megnyitón **Bánffy György**, az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke, a díjkiosztó ünnepélyen **Szemkeő Judit**, az Oktatási Minisztérium államtitkára mondott ünnepi köszöntőt.

A verseny 35 éves jubileumának tiszteletére **Mondd**, és én hallom címmel kiadványban gyűjtötték össze a tapasztalatokat.

Judit köszöntője

Pilinszky János azt írta (Néhány szó a szavakról című írásában), hogy „A nyelv elsőrendűen közlés és összekötés. Kimeríthetetlen eszköz arra, hogy hírt adjak magamról másoknak, s azonos szinten híreket szerezzek másokról a magam számára. A beszéd tehát adás és befogadás. Nyitottság. Szeretet.

Ahol visszaélnék a szeretettel, vagy megszűnt a szeretet, ott nyilvánvalóan elhal a beszéd eredendő értelme, és visszajára fordul a művészete. Ahol a beszéd a tagadást, elkülönülést, az elidegenedést szolgálja – előbb vagy utóbb maga is elhal, elnémul, s ha tovább él is, ez az élet aligha lesz több rákos burjánzásnál.

A szeretet elhalása minden nyelvromlás igazi gyökere, s az így támadt betegséget nem gyógyíthatja semmiféle tudós kezelés, nyelvészkedő gond, szerkesztett elemzés.

Mindez azt is jelenti azonban, hogy a beszéd véghetetlenül több is, mint a szigorúan filológiai értelemben vett nyelvi kifejezésformák. A világ is »beszél«, csak meg kell hallanunk a szavát. Sőt: ezzel kezdődik minden beszéd. Hallgatással, meghallgatással. Tehát újra csak: nyitottsággal, vagyis szeretettel.”

Csodálatos szavak ezek, melyeknek bizonyítására száraz statisztikai adatok is rendelkezésünkre állnak. Nézzük csak a családok szétesését! A családokban, még a magukat egészségesnek érzőkben is, gyakran megszűnik a beszélgetés. A számok döbbenetesek: a gyerekek napi több órát töltenek a tévé, videó, számítógép előtt, de édesanyjukkal csak napi 10–15, édesapjukkal csak 5–10 percet beszélnek. A házastársak közti beszélgetési idő sem több állítólag napi 10 percnél! A beszéd elhal, elhal a szeretet is. Elhal az egymásra figyelés képessége, elvesztik az élet valódi értelmét, a boldogságukat.

Nem akarok ezen a szép napon borús gondolatokat idézni, de talán ezek a problémák jobban kiemelik annak jelentőségét, hogy igenis vannak, akik óvják, védik anyanyelvünket, akik tudnak szépen és helyesen beszélni.

Egy újságíró megkérdezte tőlem, miért nincs nagyobb elismertsége az anyanyelv ápolásának, miért nem kapnak egyetemi továbbtanulási lehetőséget azok, akik helyezést érnek el a Kazinczy-versenyen. Azt hiszem, hogy a szép, érthető, érthető beszéd mindannyiunk kötelessége, nem köthető továbbtanulási irányokhoz. A nyelvcentrikus kultúrák csak addig maradhatnak fenn, ameddig megtartják nyelvüket, ameddig képesek nyelvüket fejleszteni. Tudományok sem fejlődhetnek szegényes nyelvi talajon. Anyanyelvünk szerkezete gondolkodásunkat is befolyásolja. Talán éppen az egyedi logikájú, gazdag magyar nyelvnek köszönhető, hogy annyi neves tudóst adott ez a kis ország a világnak!

A nyelvhez kapcsolódó antropológiai és ismeretelméleti kérdések ma az érdeklődés és a tudományos kutatás középpontjába kerültek. Jellemző az elfordulás azoktól az elméletektől, amelyek a történelem nélküli változatlanúságú LÉtet hirdetik. Ám e fordulatok

közül egy sem nyúlt bele olyan mélyen a szellemi élet szövevényébe, mint az, amely a „tisztá gondolkodás” helyett annak elemi konkretizálódását kezdte vizsgálni – a beszédben.

A világ ráeszmélt arra, hogy nincs „tisztá”, vagyis nyelvtől független gondolkodás. Ez azt jelenti, hogy a nyelv nemcsak gondolatunk kifejezésének, közlésének eszköze, hanem magának a gondolkodásnak is. Öntőforma, amelybe a világból kiemelt megfigyeléseink, belső eszméléseink beleömlenek. A nyelvnek ilyenformán magának a gondolatnak a megszületésében is sokkal nagyobb szerepe van, mint valaha képzelték.

Az etnolingvisztikai iskola véleménye szerint az indoeurópai nyelvek struktúrája a valóság megragadásának csak egyik eszköze; másfelől: az európai gondolkodás (pl. Arisztotelész filozófiája) szemléleti formái nem közvetlenül a valóságból, hanem inkább az indoeurópai nyelvek szerkezetéből erednek.

A legtöbb országban jogszabályok is védik az úgynevezett álmennyelvet, nemzetközi szabályok biztosítják a kisebbségi nyelvhasználatot. Anyanyelvünk jogi védelme még mindig várat magára, pedig nagy szükség lenne rá! Nem az idegen nyelvű tévéműsörtől kell féltetni a nézőket, azokra az idegen nyelvek tanulása érdekében igen nagy szükség lenne! A magyar nyelvbe kevert idegen kifejezések, az idegen nyelvi szerkezetek átvétele veszélyes. A helytelen magyar kifejezésmódról, beszédstílusról nem is beszélve. Ezeket azonban, sajnos, mindannyian ismerjük.

A fiatalok között egyetlen új ártalmat szeretnék csak megemlíteni: az elektronikus levelezést. Ez a lehetőség csodálatos eszköz: segítségével könnyen kerülfhetünk kapcsolatba bárkivel a világ távoli tájain is; de romboló hatásai is vannak. Egyrészt a nemzetközi levelezésben gyakran kényszerülünk az ékezet nélküli szövegek leírására, rontva helyesírásunkat, másrészt nagy a csábítás, hogy leveleinkben minden formai és fogalmazási egyszerűsítés lehetőségét megragadjuk. A kísértésnek – bevallom – én sem állok ellen, pedig nagyon fontos lenne. Az egyszerűsített világ, a lecsupaszított nyelv lehet, hogy kényelmes, de nem ad igazi örömet, elvesztjük a szépséget, amelyről költőink szólnak, amelyre valójában mindenki vágyik.

Jelenits István írja: „A rövid életű ember benne áll a történelemben, s egy-egy szellem azért tud messze ható szavakat kimondani, mert nem nullapontonról indul, hanem egy szűkebb közösségnek több évezredek örökségére támaszkodik.” Törekedjünk mi is arra, hogy a szép üzenetek fogadására készek legyünk, és mi is képesek legyünk szép szavakkal és szép hallgatással javítani nemzetünk közhangulatát, megőrizni értékeinket, építeni tudásunkat.

Kérem, hogy mindannyian, akik itt vannak, akik munkálkodtak e verseny sikeréért, építsék, fejlesszék tovább anyanyelvi kultúránkat, s mindazt, amit e kultúra adott nekünk. Eddig végzett munkájukat köszönöm, további munkájukhoz sok kitartást, örömet kívánok, saját örömeikre és az egész nemzetre javára.

Végül következzen a díjazottak névsora!

Kazinczy-éremet nyert gimnáziumi versenyzők: Ángyán Péter Premontrai Gimn. (Gödöllő), *Czibola István* Munkácsy Mihály Gimn. (Kaposvár), *Deák István* Bolyai János Gimn. (Salgótarján), *Gaál Tamás* Kossuth Lajos Gimn. (Nyíregyháza), *Hajdú Melinda* Fráter György Katolikus Gimn. (Miskolc), *Jakus Zita* Bibó István Gimn. (Kiskunhalas), *Juhász Péter* Csokonai Vitéz Mihály Gimn. (Debrecen), *Kasnyik Katalin* Radnóti Miklós Gimn. (Szeged), *Kocsis Zoltán* Széchenyi István Gimn. (Sopron), *Mándi Adrián* Kner Imre Gimn. (Gyomaendrőd), *Mandrilla Andrea* Hőgyes Endre Gimn. (Hajdúszoboszló), *Órdög Nóra* Radnóti Miklós Gimn. (Szeged), *Pálóczy Horváth Eszter* Ferencvárosi Dolgozók Gimn. (Budapest), *Pálosi László* Diósgyőri Gimn. (Miskolc), *Szaniszló Csaba* Baár-Madas Gimn. (Budapest).

Kazinczy-éremet nyert szakképző iskolai versenyzők: Bencsik Nikolett Csizmazia Gyula Szl. (Komló), *Bóhm Zsófia* Műv. Szki. (Pécs), *Buzsik Enikő* Közg. Középsz. (Sátoraljaújhely), *Czigléczy Gábor* Neumann János Szki. (Budapest), *Gadóczy Erzsébet* Vásárhelyi Pál Szki.

(Békéscsaba), *Hajdú Mónika* Gábor Áron Szki. (Miskolc), *Janota Zoltán* Békés Glasz Szl. (Budapest), *Kiss Melinda* Pálffy Miklós Ker. Középsz. (Győr), *Kun István* Vas- és Villamosipari Szki. (Sopron), *Magyar Péter* Fáy András Szki. (Budapest), *Molnár Erika* Bethlen Közg. Szki. (Debrecen), *Peller Mariann* Hunfalvy János Szki. (Budapest), *Schmidt Sándor* Vadas Jenő Erd. Szki. (Mátrafüred), *Száva Mária* Török János Szki. (Cegléd), *Vass Anikó* Szent László Szki. (Kisvárd).

Kazinczy-éremet nyert határon túli versenyzők: Bálint Szidónia Áprily Lajos Gimn. (Brassó), *Dér Bules Róbert* Gimn. (Óbecse), *Kocsis Zsuzsanna* Gimn. (Topolya), *Roják Tamás* Kiskegyőci Középsz., *Szilveszter Zsuzsa* Baróti Szabó Dávid Iskolaközpont (Székelyudvarhely).

A bírálóbizottság – folyamatos és eredményes felkészítő munkájukért – Z. Szabó László-emlékéremmel és könyvajándékkal jutalmazta *Varnyu Ilonát*, az óbecsei gimnázium szaktanárát és *Misztrik Jolánt*, a kolozsvári Apáczai Csere János Líceum szaktanárát.

Graf Rezső

Az Anyanyelvápolók Szövetségének jövőbeli feladataiból

A szövetség 1999. december 11-i, tisztújító közgyűlésén több olyan javaslat is elhangzott, amelyet megítélésünk szerint érdemes a szövetség lapjában is közzétenni. Ezeket a következőkben felsoroljuk, azt is megjelölve, hogy ki vállalja a szóban forgó munkát irányítását, összefogását.

1. Anyanyelvi klub. Kepler Gyula és Vadász Gusztávné Zsuzsa rendszeres időközökben való, klub jellegű kötetlen beszélgetésre hívja a tagtársakat, ahol mindenki elmondhatja megfigyeléseit, javaslatait. A helyszínt és az időpontokat később közlik.

2. Hibafigyelő szolgálatok. A szolgálatok vezetői a tagok által a közéletben, a hírközegekben, az utcai feliratokon észlelt hibákat összegyűjtik, és közvetlenül az érdekelteket figyelmeztetik tévedésükre, vétségükre. – A *Sajtófigyelő szolgálat* vezetője Radnóti Róbert (1173 Budapest, Pesti út 43.). Kéri, hogy nála jelentkezzen, aki vállalja egy meghatározott sajtótermék rendszeres figyelését. A szolgálat vezetője esetenkénti gyűjtést is szívesen fogad, lehetőleg pontos forrásmegjelöléssel. – A *Rádiófigyelő szolgálatot* id. Baracs Tibor vezeti (1056 Budapest, Irányi u. 10.). Felajánlásokat vár egy-egy műsor magnóval rögzített figyelésére, de alkalmi megfigyeléseket, gyűjtéseket is szívesen fogad, minél teljesebb mondatokkal (amennyire a hallás alapján való lejegyzés ezt lehetővé teszi) és valami azonosító adattal (időpont, műsor, a beszélő személy). Az adatokat rendszerezve továbbítják a Magyar Rádió Nyelvi Bizottságának. – A *Televíziófigyelő szolgálat* vezetését Tomasevics Zorka vállalta (1026 Budapest, Kelemen László u. 2., 7. épület, fszt. 3.) A Rádiófigyelő szolgálatához hasonlóan kéri a felajánlásokat, illetve az adatgyűjtést. – *Feliratfigyelő szolgálat.* Tagjai felajánlásokat kérnek egy-egy terület (helység, kerület) figyelésére, valamint a csoport összefogására, a „lefedett” területek nyilvántartására. A jelentkezők a talált hibás vagy idegen(es) feliratok helyett javaslatot tesznek az érintetteknek közérthetőbb feliratra. A felajánlásokat egyelőre az Anyanyelvápolók Szövetségének címére kéri (1126 Budapest, Szoboszlai u. 2-4.).

3. Nyelvjuttatás – visszamagyarítás. A cél az, hogy az újonnan felbukkanó fogalmakra minél találhatóbb, tömörebb magyar megfelelőket találjunk, ugyanakkor a nyelv-közösség figyelmébe ajánljuk a meglevő magyar szavakat az újra divatba jött és elharapódzó idegen szavak helyett. Az általános szokásra vonatkozó javaslatokat Buvári Márta (1016 Budapest, Galeotti u. 12.), a műszaki nyelvvel kapcsolatos ötleteket Siklósi László Miklós (1149 Buda-

pest, Fráter György u. 6/A) gyűjti. A gyűjtéseket szándékuk szerint bizonyos időközönként közzéteszik az Édes Anyanyelvünkben.

4. Terjesztés. Mivel az Édes Anyanyelvünk folyóirat terjesztése nem elég hatékony, sok helyen nem lehet kapni a lapot, s a szövetség tagjain kívül kevesekhez jut el, kérünk önként jelentkezőket, akik lakóhelyükön, munkahelyükön, iskolájukban vagy akár az utcán vállalnak terjesztést csekély jutalék fejében.

5. Sajtószemle. Kérjük, hogy aki bárhol nyelvművelő cikke bukkan, írja meg az Édes Anyanyelvünk szerkesztőségének a forrást, a szerző nevét és a cikk címét (s esetleg az írás tárgyát is).

A javaslatokat közzéteszi:

Maróti István
főtítkár

Helyesírási verseny Gyulán

A hagyományoknak megfelelően a gyulai Erkel Ferenc Gimnázium és Informatikai Szakiskola adott otthont 2000. február 25–26-án az immár tizenharmadszor megrendezett Implom József Középiskolai Helyesírási Verseny Kárpát-medencei döntőjének. Ezen az ünnepi eseményen a megyei és a területi elődöntők győztesei vettek részt, összesen 119-en. A határon túlról 28 versenyző érkezett, legtöbben Erdélyből és a Felvidékről jöttek, sőt a Délvidéket is képviselte néhány diák. Reméljük, hogy jövőre Kárpátaljáról is eljuthatnak a legjobb helyesírók Gyulára.

Az egész versenyt áthatotta a millennium hangulata. A tollbamondás idézte első királyunknak, Szent Istvánnak történelmi érdemeit, s tömören bemutatta a koronázási jelvényeket. Néhány diákot valószínűleg meglepett az idei országos versenyen egyébként várható témakör, ugyanis nemzeti ereklyénknek, a *Szent Koronának* a nevét hibásan – valamelyik vagy mindkét elemét kis kezdőbetűvel – írták. Ezzel szemben a *palást*, a *jogar*, az *országalma* és a *kard* egyike-másika vagy mindegyike helytelenül, nagy kezdőbetűvel található számos dolgozatban, pedig ezek csupán koronázási jelvények. Még több versenyzőnek okozott gondot a *millennium* 'ezeréves évforduló', 'ezredévi ünnep' szó leírása. Igaz, szórványosan, de találkozhattunk a *lengyel fejedelem* és a *német-római császár* szerkeszték helytelen, nagy kezdőbetűs írásával is.

A tollbamondás szövege a múltat idézte, a tanárok részére tartott előadások inkább a jelenrel és a jövővel foglalkoztak. Az ünnepélyes megnyitón tartott előadásában **Péntek János** anyanyelvhasználatunk esélyeit és veszélyeit ismertette. **Szathmári István** az 1999-ben megjelent *Magyar helyesírási szótárt* mutatta be a hallgatóságának, s többek között azt emel-

te ki, hogy a szótár elveiben és gyakorlatában az MTA helyesírási szabályzatának ma is érvényben levő 1984. évi (11.) kiadásához igazodik. A tartalmi korszerűsítés – főként a bővítés – a szótár szövegszerkesztésében mutatkozik meg. **Balázs Géza** az internetes nyelvhasználat és a helyesírás kapcsolatát, viszonyát elemezte *A vizuális nyelv és a helyesírás* című előadásában. **Adamikné Jászó Anna** pedig módszertani kérdésekkel foglalkozott. A délutáni szakmai programban előbb **Kutas Ferenc** mutatta be *Az írásbeli kifejezőképesség fejlesztése a középiskolában* című könyvét, majd **Nagy L. János** tájékoztatta a felkészítő tanárokat a verseny követelményeiről.

A szakmai előadásokkal párhuzamosan folyt a verseny. A tollbamondás után a feladatlap megoldása következett. A feladatlap szerkesztői arra törekedtek, hogy a határon túli versenyzők számára se legyenek megoldhatatlanok a kérdések, vagyis kerültek például a szűkebb körben használt nevek helyesírására, toldalékolására irányuló feladatokat. A 11 feladatból álló tesztlap helyesírásunknak minden területére kiterjedt: a számok írásától a rövidítések toldalékolásáig, a magán- és mássalhangzók időtartamának a jelölésétől az elválasztásig és a helyes kezdőbetűkig. Minden verseny tartogat bizonyos meglepetéseket. Idén meglepő volt például az, hogy többen a 2000 fölötti számok betűvel írásában nem kötőjelet használtak, hanem szóközt. Ugyancsak meglepő volt a zsűri, amikor mellérendelő szókapcsolatok egyik tagját megadva kerestettük annak megfelelő párját, s az alábbi válaszokat kaptuk: *talpig: a tetőtől talpig* helyett *talpig férfi, térdig talpig; száján: orrán-száján* helyett *szívén-száján*, sőt *száján-fülén*. A *szívén-száján* pillanatnyi asszociációs zavarral még menthető (*Ami szívén, az a száján*), de ebben az esetben nem jó megoldás.

A tollbamondás és a feladatlap hibátlan megoldása 300 pontot ért. A győztes diák 92%-os teljesítményt ért el. A középmezőnyben végzett versenyzők eredménye is meghaladja a 80%-ot.

Kategóriánként a legkiemelkedőbb eredmény a következő versenyzők nevéhez fűződik: gimnázium: *Bezerédi Zsófia* (Református Kollégium, Kecskemét; tanára: Krettné Bagi Márta), szakközépiskola: *Fejes Edit* (Boros Sámuel Közgazdasági Szakközépiskola, Szentcsanak; tanára: Fári Mónika), határon túli: *Szabó Zsuzsanna* (Magyar Tanítási Nyelvi Gimnázium, Ipolyág – Szlovákia; tanára: N. Tóth Anikó).

Köszönet illeti mindazokat a középiskolai tanárokat, akik beneveztek és fölkeszítették diákjaikat erre a több ezer tanuló versengésre hívó eseményre.

Elismerésre méltó a versenynek kezdetektől fogva otthont biztosító gyulai gimnázium tantestületének, különösen pedig a javítás felelősségteljes munkáját végző kis közösségének a tevékenységére.

Cs. Nagy Lajos

VERSENYEK, PÁLYÁZATOK

A magyar nyelv napjai Kézdivásárhelyen 2000. május 11–14.

„Erdőszele estvéledtem, / Szűröm fejem alá tettem, / Nézem a csillagos eget, / úgy kérem jó istenemet” – csendült fel a megnyitón egy kis óvodás száján, gyönyörű nyílt és zárt e hangokkal, amilyeneket az anyaországban nem lehet hallani, csak a Kárpát-kanyarban, a végeken. Itt Kézdivásárhelyen gyűltek össze Erdély minden részéről a Kőrösi Csoma Sándor anyanyelvi vetélkedő résztvevői: Koltórá, Nagyváradról, a Brassó melletti szörványvidékről. A legjobbak. S valóban a legjobbak voltak, sokat tudtak nyelvükről, történelmükről.

A feladatok nehezek voltak. S ha a versenyzők nem tudták, hogy a *betű* török jövevényszó, akkor felpattant a közönség soraiból egy icipici lány, és megmondta. Nemcsak adatokat kellett tudni, hanem az illő, szép nyelvhasználatot is be kellett mutatni: egy átképzéletes fogalmazás formájában, a középiskolások pedig regősénekeket rögtönöztek.

Az általános iskolások körében a nagyváradi Ady Endre Gimnázium tanulói lettek az elsők, mégpedig – mindenki meglepetésére – három fiú: *Condolescu Tibor*, *Szabó Sándor* és *Mészáros István Tamás*. A középiskolai mezőnyben az első díjat a temesvári *Bartók Béla Elméleti Líceum* csapata vitte el: *Ambrus Réka*, *Niculescu Simona* és *Sütő Egeressy Zsuzsa*. A nagyváradiak felkészítő tanára *Nagy Anna Éva*, a temesváriaké *Mészáros Ildikó* volt.

Az anyanyelvi verseny összekapcsolódott a kézdivásárhelyi Nagy Mózes Gimnázium fennállásának 320. évfordulójára rendezett ünnepi műsorral. A megemlékezést a kantai római katolikus templomban rendezték meg, az ünnepségen *Markó Béla* is beszélt. Majd a gyönyörű szép beszéd a középkori rendház udvarán folytatódott: a gimnázium 9. és 10. évfolyamos diákjai *Ratkó József* Segítsd a királyt! című drámáját adták elő.

Másnap délután került sor a szakmai programra. Az előadásokat *Adamikné Jászó Anna* (Budapest), *Nagy L. János* (Szeged) és *Pén-tek János* (Kolozsvár) tartották. Arra is jutott idő, hogy a vendégek – a felkészítő tanárok és diákok is – kirándulást tegyenek a környéken, ahol Kőrösi Csoma Sándor, *Bod Péter*, *Gábor Áron*, *Dózsa György*, *Laborfalvi Róza*, *Mikes Kelemen* született. Megtekintették *Gelencsén* a tatárjárás után épült erődtemplomot az Anjou-kori freskókkal, s lka várát, melynek nyomán el lehet képzelni azt a *Fergettyűvárat*, melyet *Jókai* írt le *Bálványosvár* című regényében.

Mindnyájan átéreztek: nyelvében él a nemzet – ahogy ezt annak idején *Kövér János* *Laborfalváról* szóló tanulmányában leírta.

A. Jászó Anna

A Simonyi Zsigmond helyesírási verseny döntőjéről

Az elmúlt évekhez képest még izgatottabban készültünk az *Eötvös Loránd Tudományegyetemen* a már hagyománnyá vált *Simonyi Zsigmond* országos helyesírási verseny utolsó fordulójára. Izgatottságunknak több oka is volt: a harmadik évezred küszöbén tanszékünk, a szervező *Mai Magyar Nyelvi Tanszék* fennállásának 30. évfordulóját ünnepli. A verseny harmadik országos döntőjére korábban soha annyi versenyzőt és kísérő tanárt nem vártunk, mint ebben az esztendőben. Jöttek diákok nemcsak Magyarország minden megyéjéből, hanem három határon túli területről: a *Felvidékről*, *Erdélyből* és az idén először *Kárpátaljáról* is. Ez már a harmadik erőpróba volt a diákok számára: a területi és a megyei válogatóversenyekről jutottak ide, a *Kárpát-medencei döntőbe*.

Az ünnep rangjához méltón nemcsak versenyt, hanem helyesírási pályázatot is hirdettünk a 10–14 éves korosztálynak *Helyesírá-sunk az ezredfordulón* címmel. Három híján száz jobbnál jobb pályamunkát kaptunk a tehetséges diákoktól. A harminc legeredményesebb, I–III. helyezést elért pályázót meghívtuk a helyesírási verseny döntőjére, hogy méltó jutalmukat, az értékes könyveket ők és felkészítő tanáraik a helyesírási verseny megnyitóján átvehessék. Első díjat kaptak: *Fekete Sándor* *Nyíregyházáról*, *Farkas Péter* *Szarvasról*, *Kóles Kitti* *Kisnánáról*, *Fekete Réka* *Gyöngyösről*, valamint *Boda Gyöngyi*, *Kemény Anna*, *Mikó Zoltán*, *Monhor Viktória* és *Nagy Szabolcs Balázs* *Budapestről*. Gratulálunk nekik és felkészítő tanáruknak kimagasló teljesítményükért!

A megnyitón *Fábián Pál*, a zsűri elnöke és *Pósfay Péter* főosztályvezető az Oktatási Minisztériumból köszöntötte a résztvevőket. Ezután a hagyományoknak megfelelően a diákok elmentek évfolyamonként más-más helyszínre tollbamondást írni és helyesírási feladatlapot kitölteni. A vendégek és a kísérő tanárok számára pedig elkezdődött a szakmai program: *Grétsy László* és *Deme László* kiváló előadásait hallgatták sokan nagy figyelemmel. Majd rövid felrészítés következett a fogadás helyszínén a diákok és tanárok számára egyaránt. Ezalatt lelkes hallgatók és oktatók csapata már szorgalmasan javította a 105 versenyző munkáját. Tartalmasan teltek a fogadás utáni órák is: a diákokat ügyes egyetemisták anyanyelvi játékokkal szórakoztatták, tanáraik számára pedig *Keszler Borbála* és *Fábián Pál* tartottak érdekes előadásokat, majd *Antalné Szabó Ágnes* ismertette a feladatlapokat és a tollbamondásszövegeket. A program a terveknek megfelelően kora délután az ünnepélyes díjkiosztással fejeződött be. Minden diák és felkészítő tanár kapott dicséretes teljesítményéért legalább egy könyvet, a jók közül a legjobbak pedig könyvcsomagokkal és értékes könyvtulajdonokkal térhettek haza. A négy győztes diák nevét érdemes megjegyezni: szinte hibátlan teljesítményt nyújtott az 5. osztályos *Tóth Kinga* *Letenyéről*, a 6. osztá-

lyos *Szabó Tamás* *Szegedről*, a 7. osztályos *Györfly Lilla* *Bonyhádról* és a 8. osztályos *Renkecz Tibor* *Paksról*. A csapatversenyben első helyen a *Csongrád megyei diákok* végeztek. Gratulálunk nekik és felkészítő tanáruknak!

A verseny megrendezését az Oktatási Minisztérium és sok önzetlen támogatónk segítette. Minden alkalommal így búcsúznak a diákoktól, a tanároktól és a vendégektől: *Viszontlátásra a következő esztendőben! Jövőre egyszer szersmind most már valóban a következő évezredben is!*

Antalné Szabó Ágnes

A Beszélni nehéz!- körvezetők 14. tábora Szentgotthárdon

Ötvennégy lelkes magyartanár *Vas megye* délnyugati sarkában, három országhatár találkozásánál „vert tábort” július 3. és 8. között. *Deme László* előadása a szövegértés köré csoportosította mondanivalóját, ezen belül is a szövegelemzésre téve a hangsúlyt, így segítve a *Kazinczy-versenyekre* való felkészítő munkánkat. A töle megszokott igényesség most is ihletet adó, továbbgondolásra készítő volt számunkra. *Wacha Imre* arra világított rá, hogy a grammatikai és a tartalmi elemzést összefüggésükben kell vizsgálni. Milyen lesz nyelvünk 50–100–150 év múlva? – tette fel a kérdést *Grétsy László*, és rendszerbe szedve felvázolta anyanyelvünk jövőbeli képét, valamint tennivalóinkat az új évezredben. Végeztül kiemelte a *Beszélni nehéz!* körök szolgálatát: „a jövő olyan lesz, amilyen a tizenévesek teszik”.

Az igényes elméleti előadások mellé sorakozott a többi, leginkább gyakorlati nyelvészeti előadás. Ezek közül *Kerekes Barnabás* napi mondatelemzési gyakorlatait tartottam a legfontosabbnak. Jól kiértékelte, letisztult elemzési szempontjai mind a kezdőknek, mind a haladók számára tanulságosak voltak. Mindezt jól egészítették ki *Karsai Alfonz* né nyelvészeti gyakorlati gyakorlatai. *Forgács Róbert* Szó-beszéd című előadása is szervesen épült a programba. Kommunikációs játékaik, helyzetgyakorlatai sziporkázó hangulatot teremtettek. *Bagdy Emőke* pszichológusnak a mosolyról szóló előadása mindenki mély hatást gyakorolt, sokáig beszédtema volt.

Mindezeket megkoronázta az Őrségben tett kirándulás *Csiszár Károly* vezetésével; nemcsak néprajzi ismereteink gazdagodtak, hanem mélyen belénk ivódott a táj szelleme, megtörhetetlen varázsa. Ez a csodálatos hét nem jöhetett volna létre, ha nincs ott a háttérben *Váriné Trifusz Mária* körvezető, *Kovács Jánosné* igazgatónő, valamint *Katona Beáta* és *Vassné Juhász Enikő* tanárnők ösztöne, szívből jövő gondoskodása. Hála nekik.

Keppel Gyula

Kazinczy-jutalmak (2000.)

Lapunk őszi száma örömmel teszi közzé minden évben azoknak a Beszélni nehéz! köröknek jegyzékét, amelyek több évi eredményes munkájukkal Kazinczy-jutalmat érdemeltek ki és vettek át évnnyitó ünnepségükön. – Szokásunk szerint városuk-községük nevének betűrendjébe soroltuk őket, jelezve maguk választotta nevüket és – zárójelben – körvezetőjük nevét.

Íme: *Balassagyarmat*: Balassi Bálint Gimn., Gondolkodók köre (Bacskó Józsefné), – *Borjád*: Ál., Tanulók köre (Takács Pálné), – *Budapest*: Baár-Madás Református Gimn., Alapító és Áprily Lajos kör (Kerekes Barnabás), – *Budapest*: Szabó Ervin Gimn., Beszélni nehéz! kör (Forgács Róbert), – *Budapest*: Táncsics Mihály Gimn., Töprengők köre (Molnár Csilla), – *Csongrád*: Batsányi János Gimn., Bárczi Géza kör (Fábiánné Szenczi Ibolya), – *Curgó*: II. Rákóczi Ferenc Ál., Miskolczi Margit és Szivárvány kör (Dani Margit), – *Debrecen*: Hatvani István Ál., Beszélni nehéz! kör (Bánszegi Gáborné), – *Győr*: Kazinczy Ferenc Gimn., Z. Szabó László kör (Grábics Júlia), – *Jászberény*: Klapka György Szki., A) és B) Beszélni nehéz! kör (Molnár Eva), – *Kézdivásárhely*: Bod Péter Tanítóképző, Beszélni nehéz! kör (Egyed Mária), – *Mikóháza*: Lőrincze Lajos Ál., Tanulók köre (Novák Jánosné), – *Orosháza*: Kossuth Lajos Mezőgazdasági Szki., Beszélni nehéz! kör (Lázárné Bozó Klára), – *Pécs*: Egészségügyi Szakképző Iskola, Beszélni nehéz! kör (Tasnádiné Rónaky Edit), – *Sátoraljaújhely*: Kazinczy Ferenc Ál., Beszélni nehéz! kör (Hutka Zoltánné), – *Sepsiszentgyörgy*: Mikes Kelemen Líceum, Tamási Áron kör (Vass Rozália), – *Siklós*: Táncsics Mihály Gimn., Beszélni nehéz! kör (Bakóné Aradi Éva), – *Soponya*: Ál., Tanárok köre (Varga Anita), – *Szentistván*: Ál., Beszélni nehéz! kör (Szócsné Antal Irén), – *Tatabánya*: Kossuth Lajos Közg. Szki., Beszélni nehéz! kör (Jáki Rezsőné).

Minthogy a „Kazinczy családnak” (a Kazinczy nevet viselő kitüntetésfajtának) több tagja van (s gyakori összetévesztésüket tapasztaljuk), megismételjük: a Kazinczy-díj színművészek és pódiumi előadók, pedagógusok, rádiós és televíziós munkatársak magas szintű tevékenységének, a Kazinczy-érem (két külön kategóriában) pedagógusjelöltek, illetőleg középfokú iskolások kiejtési versenyen elért teljesítményének, a Kazinczy-jelvény általános iskolás felsősök versenyteljesítésének egyéni elismerésére szolgál, s kinek-kinek csak egy alkalommal adható ki. (Ugyanígy a „családnak” kapcsolódó „unokatestvér”, a Péchy Blanka-díj is.) – A Kazinczy-jutalom csoportmunka (szakköri közös tevékenység) elismerése, és – minthogy a csoportok tagsága néhány év alatt kicserélődik – több évi további munka után ismételtlen odaítélhető.

D. L.

Tapasztalatok a zárt ě hang mai helyzetéről

A Bárczi Géza Értékörző Kiejtési Alapítvány kuratóriumi tagjai két szavalóversenyre látogattak el tavasszal: a nagykanizsai Csengey Dénes vers- és prózamondó versenyre és a veresegyházi Anyám Fekete Rózsa versmondó találkozóra, hogy külön díjakkal hívják fel a figyelmet a nyílt e és a középzárt ě hang megkülönböztetésének értékére. Nagykanizsán mindössze három, Veresegyházon kilenc jutalmat tudunk kiadni.

Úgy látszik, a Bárczi Géza Értékörző Kiejtési Alapítvány a legutolsó (talán nem utolsó utáni) pillanatban jött létre ahhoz, hogy tudatosítsa a vidéki köznyelvnek és a tájnyelveknek ezt a többletét.

A tudatosítás egyik lépcsőfoka volt az a kiejtésjelölő pályázat, amelyet januárban tettünk közzé az Édes Anyanyelvünkben. Ennek eredménye sokkal biztatóbb, mint a szavalóversenyeké. 35 pályázatot érkezett, ebből 16-ot hibátlanul találtunk. Ezek a gyerekek (köztük több általános iskolás, még alsó tagozatos is volt) láthatólag teljes tudatossággal, következetesen tesznek különbséget a két hang között, és bár sosem látták leírva, nehéz versekben jelölni tudták. A jelölés – néhány szóban tapasztalt táji eltéréstől eltekintve – eléggé egységes volt, és megegyezett az általunk is képviselt normával. Az egyik pályázó különbséget tett a köznyelvi és a (nagyapja falujából ismert) tájnyelvi változat között (!). A legjobb pályázatokat nyújtották be: a balassagyarmati Mikszáth Kálmán KÉVIG Középiskola „Beszélni nehéz!” köre, a szentgotthárdi Arany János Általános Iskola „Beszélni nehéz!” köre, *Bögöly Johanna*, *Németh Anita*, *Nyárs Klaudia*, *Orbán Enikő*, *Pityer Katalin* és *Tóth Petra* a szanyi Szent Anna Katolikus Általános Iskolából, *Gál Szilvia* (Sarkad), *Horváth Eszter* (Győr), *Kemenes József* (Győr) *Konkoly Gergő* (Szigetvár), *Magyar Eszter* (Rábahídvég), *Németh Anna* (Pápa), *Puskás Katalin* (Pécs), *Turcsi Szandra* (Budapest).

12 pályázatban tapasztaltunk néhány szóra kiterjedő bizonytalanságot (természetesen nem véve hibának a lehetséges nyelvjárási eltéréseket), és heten voltak, akik vagy nem egészen értették a feladatot, vagy nem érzékelik egyértelműen a két hang különbségét. Legalább emléklapot mindenki kapott. Ezúton is köszönjük a részvételét!

Új pályázat – korhatár nélkül

Gyűjtsön olyan beszédhelyzeteket, mondatokat, amelyekben az e és ě hang meg nem különböztetése félreértést okoz! (Pl. „Kimentek Szentendrére?”) Kitűzött díj: vásárlási utalványok legalább 15 000 Ft értékben, könyvjutalmak. Beküldési határidő: 2000. december 10. Díjkiosztás: 2001. január 9-én a Bárczi Géza Emléknapi alkalmából rendezendő ünnepségen. (A résztvevőknek meghívót küldünk.)

Köszönetet mondunk alapítványunk minden kedves szellemi és anyagi támogatójának!

A Bárczi Géza Értékörző Kiejtési Alapítvány kuratóriuma

Keressük a 20. század magyar történelmének 20 legjellemzőbb szavát

Megnyerheti a 20 Magyar szókinccsár egyikét!

A Tetten ért szavak pályázata

A Magyar Rádió Tetten ért szavak című műsorának új pályázatában 2000-ben keressük a huszadik század magyar történelmének 20 legjellemzőbb szavát. Ezek kapcsolódhatnak a történelemhez, a művelődéstörténelemhez, a művészetekhez, jelentős magyar személyiségekhez, a mindennapi életéhez. Lehetnek bármilyen szófajtaúak, egyszerű vagy összetett, régi vagy új szavak. A fontos, hogy tükrözzék a mi magyar 20. századunkat.

A 20 legjellemzőbb szó beküldési határideje: 2000. október 31.

Cím: Tetten ért szavak, Magyar Rádió, 1800 Budapest.

A beküldők között kisorsolunk 20 példányt a Magyar szókinccsár – Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára című értékes kötetből. Az eredményt a november 20-i adásban (valamint az Édes Anyanyelvünk februári számában) közöljük.

A mi nyelvünk

Íróink és költőink a magyar nyelvről

A mi nyelvünk – egyszerű, de a lényegét pontosan kifejező cím. S ha tudjuk, hogy Kazinczy Ferenc egyik versének a címe, máris világos előttünk: a legmélyebb dolgokról is lehet egyszerűen, kristálytisztán szólni. Ugy, ahogy nyelvünk művészei mindig is tették, aminek számos bizonyosságát olvashatjuk a **Grétsy László** szerkesztette tartalmas gyűjteményben.

Nem az első ilyen válogatás ez a félezer oldalas kötet. Csak emlékeztetőül: előzményei között találjuk többek között a Nyelvvedésanyánk, a Vallomás, illetőleg a Koszorú című összeállításokat, az utóbbit az Anyanyelvápolók Szövetségének gondozásában. De a mostani gyűjtemény minden korábbinál testesebb és teljesebb. Ábrányi Emilről Zilahy Lajosig terjed a szerzők sora (számuk pedig kétszázhatvan!); és összesen 465 verset, versrészletet vagy prózai műből vett szemelvényt olvashatunk nyelvünkről, annak kifejezőerejéről, gazdagságáról, sajátosságairól. A szerkesztő érdeme, hogy rövid életrajzi jegyzetekkel tette még hasznosabbá a kötetet.

Kissé hosszabban kell arról szólni, hogy valójában kinek vagy minek köszönhető ez a könyv. Hogy a nyelv mindannyiunké, mi sem bizonyítja jobban, mint ennek a kötetnek a megjelenése. Ugyanis nem a „szakma” kezdeményezése volt, azaz nem nyelvészek, irodalmárok, írók vagy valamely szerkesztőség összefogásának eredményeként üdvözölhetjük létrejöttét. Az Országos Erdészeti Egyesület Elnöksége határozta el, hogy államiságunk ezredik évfordulóját nemcsak a sajátosságaikból fakadó módon – például emlékparkok, emlékfák telepítésével – ünneplik meg, hanem anyanyelvünk tiszteletére könyvet jelentetnek meg. Részükről ez az elkötelezettség nem véletlen: amint azt a szerkesztő bevezetőjéből, pontosabban Utbaigazítójából megtudjuk, a magyar erdészeti szaknyelv kialakulása óta, azaz a XIX. század közepétől az erdészek mindig is sokat törődtek mind szaknyelvükkel, mind pedig anyanyelvünkkel.

A könyvet áttanulmányozva láthatjuk csak igazán, mennyire foglalkoztatta, illetve foglalkoztatja a szó művészeit „a lélek üzenete” (Mátyás Ferenc), a nyelv, ami a kötet lapjain a maga teljességében jelenik meg. Filozofikusan, eszmei síkon: mint nemzetünk egybekovácsolója és megtartója; tudományosan: mint kifejezőeszköz, mint munkaeszköz; pszichológiai szempontból: amikor a beszédfeljődésről, nyelvfeljődésről esik szó; de leginkább érzelmi és esztétikai kategóriaként: ahogy a legbensőbb vallomásokban olvashatjuk. Mindezek szintézisaként álljanak itt Babits Mihály gondolatai: „... a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani. Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét!” (Sziget és tenger, 1925).

Érdekes, hogy hány költőt ihlettek meg a szavak vagy ahogy Wass Albert nevezte őket: a láthatatlan lobogók. Juhász Gyula sokat idézett versén kívül („Szavak, csodálatos szavak. / Békítenek, lázítanak...”) még további tíz olyan költeményt tartalmaz a könyv, amelynek címe:

Szavak. Azoknak a verseknek a száma pedig, melyek címében más módon szerepel ez a nem csak nyelvtani kategóriának tekinthető főnév, meghaladja a harmincat. Hasonló kulcsszó az *anyanyelv* is, szintén több tucat alkotás címében áll. De mindegyik mű rejteget valami egyéni, valami különös, ami miatt érdemes elmélyednünk benne.

Természetesen nem hiányozhat a kötetből Ady Endre, Arany János, Babits Mihály, Bessenyei György, Illyés Gyula, Kosztolányi Dezso, Márai Sándor, Móra Ferenc, Tamási Áron, Vörösmarty Mihály. A tematikai sokszínűsége most mégsem tőlük, hanem másoktól idézünk néhány beszédes címet: Szóvirágok háborúja (Előd László), Fuldokló anyanyelvem (Jobbágy Károly), Nyelv és varázs (Fehér Ferenc), A javítás is alkotás (Gárdonyi Géza), Játszva magyarul (Kányádi Sándor), Tanulnunk kell magyarul a sírig (Nagy László), Csak a holt nyelv nem változik (Raffai Sarolta), Nyelvünk fő tulajdonságai (Veres Péter). De nem marad ki a nyelvi humor (Szilágyi György), sőt a műfordítás-elmélet sem (Mészöly Dezso).

A kötet, pontosabban a szerkesztő érdeme, hogy válogatásával közkinccsé tesz mostanáig kevésbé ismert szemelvényeket, valamint tudatosan törekszik a kortárs alkotók műveinek bemutatására. A válogatás földrajzi értelemben a teljesség igényével készült, azaz a magyarországi szerzőkön kívül szerepelnek felvidéki (Fábry Zoltán, Gál Sándor, Ördögy Katalin), vajdasági (Fehér Ferenc, Gál László), erdélyi (Ferenczes István, Jancsik Pál, Kántor Lajos, Sütő András), nyugat-európai (Csokits János, Gömöri György, Határ Győző, Kibédi Varga Áron) és tengerentúli (Bedőné Tóth Anna, Fáy Ferenc) alkotók vallomásai. (Kiragadott példaként csak igazságtalanul kevés nevet tudunk megadni.)

Grétsy László kitér arra is, hogy mit nem találhat meg az olvasó a kötetben. Ahogy alcíme mutatja: írók, költők vallanak benne a magyar nyelvről. Ennélfogva nem tartalmazza a könyv más jeles személyiségek, például tudósok, művészek, politikusok gondolatait. Reméljük azonban, hogy idővel majd egy ilyen összeállítást is méltathatunk.

Kiknek ajánljuk az új kötetet? Elkoptatott frázis, hogy mindenkinek. Annak, aki elkötelezettje nyelvünk ügyének. Aki nemcsak elhasználja nyelvünket, hanem tesz is megtartásáért, ápolásáért. Aki szereti a bölcs gondolatokat. Aki szeretethiányos korunkban okos szeretetet akar tanulni. A nyelv szeretetét, amely óvó-féltő és bíráló-korholó is egyben. Kiválóan használhatják a magyartanárok, akik versenyekre, ünnepekre, rendezvényekre készülve alaposan felrészíthetik eddigi anyagukat.

De ne maradjon említetlen a kötet gondozója, a Tinta Kiadó sem, amelytől szinte már megszoktuk, hogy mindig valamilyen meglepetéssel rukkol elő. Most sem csalódik az igényes olvasó: a mutatós, kézikönyvszerű kötet értékes ajándéknak is egyszerűen. És nem is akármilyen ajándék a magyar millennium évében!

Zimányi Árpád

Egy palóc nyelvápoló

Örvendetesen gyarapodik a nyelvművelő kötetek száma – vidéken is. Most a Palócföld, Balassagyarmat bocsátotta útjára Szabó Károlynak *A történelem szavakba mervéült múlt* című kötetét. A 83 rövidebb-hosszabb írás a hetvenes években jelent meg a Nógrád című lapban, de semmit sem veszített frissességéből, jelentőségéből.

Szabó Károly a Vas megyei Bő községben született, de az ELTE magyar-történelem szakának elvégzése után, 1951-ben Balassagyarmaton telepedett le. Mintegy ötven éve él tehát ott, s elsősorban helytörténeti munkákat jelentetett meg. Meglepetésként ért, hogy nyelvápoló dolgozatai mennyire felkészült, tudatos, érzékeny és előítélet-mentes nyelvművelőt mutatnak. A kötet első felében főként a palóc nyelvi hagyományokról szól. Elmondja, hogy a nyelvjárás hol „túltelejtes” (*regvel*), hol egyszerűsít (*mevvan*); a jól ismert kettőshangzón túl „fölfedezi” a hármashangzót (*Nauágrád*). A dolgozatok nagyobb része a „jelen” nyelvhasználatával foglalkozik.

Most csak néhány eredeti kategóriáját említem: *mikroszó* (a mozaikszóra), *képzőitenítés* (pl. *nászrepül*), *csipogás* (a *csütörtök* helyett mondott *csüt*).

Nem egyszerűen nyelvápoló dolgozatok ezek, hanem a „jó palócokhoz” illően anekdotikus nyelvi esszék – amelyeket nem lehet letenni. Gondolatait mindennapi élethelyzetekbe ágyazza: fiai vitatkoznak, kamillagyűjtés folyik az iskolában, várakozik a pástói buszállomáson...

Ha Szabó Károly munkássága nem fordult volna a helytörténet felé, akkor ma egészen biztosan a legismertebb nyelvészek között tartanánk számon. De a mostani, csodálatos kivételű kötet, amely 75. születésnapja, balassagyarmati tartózkodásának 50. évfordulója előtt látott napvilágot, biztosan országszerte elterjeszti a híret.

(Megrendelhető: Madách Imre Városi Könyvtár, 2660 Balassagyarmat, Rákóczi u. 50.)

B. G.

Pinocchio – olaszul és magyarul

Újra megjelent, ezúttal, hál' istennek, kétnyelvűen. A Noran Kiadó vállalkozott arra, hogy Szénási Ferenc fordításában, Enrico Mazzanti korabeli grafikájának a felhasználásával, az eredeti léggörcsű tükörzve adja ismét a kezünkbe ezt a gyerekek és felnőttek számára egyaránt élvezetes könyvet. Pinocchio története a világirodalom klasszikus írásai közé emelkedett, első megjelenése óta, immár több mint egy évszázada, nemzedékek sora dédelgeti ennek a komisz kis fababúnak a kalandjait. A fáhaságból faragott és életre keltett pajkos kölyökét, aki könnyelműségével, felelőtlen észjárásával a legváltozatosabb viszontagságokon megy át, mindig pórul jár, hogy végül, saját kárán okulva, megokosodjon, és igazi, vérből-húsból való gyerek legyen belőle. Ugyanolyan, mint azok, akik történetét izgalommal olvassák.

Ki hitte volna, hogy ennek az eredetileg könnyed szórakoztatásra szánt gyerekkönyvnek valóságos szakirodalmi lesz. A szerző, Carlo Collodi – eredeti nevén Carlo Lorenzini – ismert újságíró és gyerekkönyvszerző volt, amikor 1880-ban egy gyermeklap számára alytatásokban megírta a jámbor asztalosmester által játékos kedvében faragott bábu kalandjait. A szerző notórius lustasága miatt a folytatások csak megszakításokkal jelentek meg, végül Pinocchio egy tölgyfa ágán hímálózva fejezte be mihaszna kis életét. Ez olyan felháborodást váltott ki az ifjú olvasókban és szüleikben, hogy Collodi a bábút egy következő folytatásban feltámasztotta. Így haladt tovább a bábu viszontagságos gyerekélete a derűs befejezésig, amikor minden jóra fordul.

Hogy a könyvből – mert végül könyv lett belőle – világsiker lesz, arra a szerző maga sem mert gondolni. Arra pedig még kevésbé, hogy a felnőttek mi mindent bele nem magyaráznak majd Pinocchio történetébe. A sort, a kor divatjának megfelelően, a pszichoanalitikusok kezdték el, akik a pajkos bábu álmódosításait és gyerekek vágyait freudi alapon értelmezték, és róla tudományos eszmefuttatásokba bocsátkoztak. A politikai kisajátítást a szovjet propaganda szolgálatába állt könyvkritikusok indították el: a moszkvai folyóiratokban az volt olvasható, hogy Pinocchio – és vele együtt az első fejezetek egyikében feltűnő bábszínház tagjai – igazi proletárok, akik a kapitalista Tűznyelő kizsákmányoltjai. De Mussolini Olaszországa is beleadta a magát: Pinocchióban az egyszerű olasz nép becsületességének mintaképét látta.

Ennyi mindennek kellett megtörténnie, utólag, szegény Pinocchióval, amíg végül a könyv irodalomkritikai feldolgozása is megszületett. Kerek két évtizede, a folyóirati sorozat megjelenésének századik évfor-

dulója alkalmából Ornella Pollidori Castellani írónő és filológus mindent megvizsgált: a történet menetét, az írás nyelvezetét, a szerző fantáziáján túl az irodalmi példákat és mindazt, ami e világhírűvé vált gyerekkönyv megírásában szerepet játszhatott. Feldolgozásában a szerzőt vérbeli elbeszélőnek nevezi, akit Balzachoz és Dumas-hoz hasonlít, aki írása fonalát és ritmusát egy pillanatra sem vesztette el, de – a nagy francia regényírókhoz hasonlóan – olykor elfelejtette, amit már megírt, vagy amit még nem írt meg. Így Collodi helyenként ellentmondásokba keveredett, ami az ő esetében nem bűn, hiszen meséről van szó. A gyereket azonban, aki a könyvet olvassa, magával ragadja az írás ritmusa. A filológus bizonyosnak tartja, hogy Collodi olvasta Homéroszt, Dantét és Boccacciót, erről fantáziaképek és a történet egyes alakjai is tanúszkodnak. Olykor firenzei, toscanai kifejezései zamattossá teszik a stílusát egy olyan korban, amelyben Manzoni, az olasz regényírás legnagyobb klasszikusa hatására Itália szellemi élete egyenesen megkövetelte a toszkánoktól, hogy toszkánok legyenek.

Collodi még életében azzal gyanúsították, hogy a történet befejezését nem ő, hanem kiadója írta, mert bizony Pinocchióról, az előzmények után, nehezen lehet, hogy ennyire megjavult, igazi jó fiúvá változott. Ezt Collodi azzal ütötte el, hogy ő bizony erre már nem is nagyon emlékszik, ami csak táplálta a gyanút. A jubileum alkalmából megjelent kritikai feldolgozás során azonban bebizonyosodott, hogy az utolsó sorok szerzője is maga Collodi volt, a kézirat ezt minden kétséget kizáróan tanúsítja. Feltételezik, hogy a szerző annak idején a világot is meg akarta tréfálni, amikor a kérdést nyitva hagyta. Mint ahogy végig remekül szórakozott, amikor a Firenze utcáin szaladgáló vásott kölykök példájára oly szeretettel alkotta meg Pinocchio bábfiguráját, derűs komiszságával, engedetlenségével, ami mindig keserűen megbosszulja magát, de amiből Pinocchio csak a könyv utolsó lapjain hajlandó végre tanulni.

A most megjelent olasz–magyar kétnyelvű kiadás borítója Kosztolányi Dezső szavait idézi azokról, akik az emberiség bábeli nyelvzavarában „arra vállalkoztak, hogy a sok boldogtalan halandót közelebb hozzák egymáshoz. Ekkor született meg a műfordító”. A Pinocchio kétnyelvű kiadása is, élvezetes fordításban, ezt szolgálja. (Carlo Collodi: *Le avventure di Pinocchio. Pinocchio kalandjai*. Noran, Budapest 1999. 348 oldal.)

Skultéty Csaba

Anyanyelv, vallás, művelődés

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének kiadványaként jelent meg **A. Molnár Ferenc** *Anyanyelv, vallás, művelődés* című kötete, amely a szerzőnek több, korábban különféle nyelvészeti és egyházi folyóiratokban már megjelent tanulmányát, cikkét tartalmazza, esetenként újabb kutatási eredményekkel kiegészítve. A cikkek közül hármat (A Biblia és a magyar nyelv, „És megvidul minden én tetemem”. Nyelvi magyarázatok református énekeskönyvünkhöz, Az első magyar vers) annak idején éppen az Édes Anyanyelvünk hasábjain (1981/4: 6; 1996/1: 6; 1982/3: 5) olvashattunk először.

A kötet első felében *A Biblia és a magyar nyelv*, valamint a *Siserehad* című cikkek példákkal azt illusztrálják, mekkora hatást gyakorol a Biblia nyelve szó- és szóláskincsünkre. Két írás, az „És megvidul minden én tetemem” és az „Ez esztendőit megáldjad...” kezdetű újévi énekünk eredetéről és szövegéről arra hívja fel figyelmünket, hogy a pontosabb megértés érdekében olykor jó volna nyelvi megjegyzéseket, magyarázatokat fűzni az egyházi énekekhez, hiszen az egyes énekek az adott kor nyelvét tükrözik, így szövegük a mai olvasó számára néhol félreérthető lehet. A *Jól értjük-e a Himnusz első sorait?*, valamint a *Bibliás ihletettség Ady Endre „Ifjú szívekben élek” című versében* című cikkek azt példázzák, mit tehet hozzá egy a Biblia nyelvét, szimbólumvilágát jól ismerő elemző irodalmi művek interpretálásához.

A következő öt írás korai magyar szövegemlékeinkről szól. Közülük négy az Ómagyar Mária-siralom és a Halotti beszéd bemutatásával, ol-

vasatával, értelmezésével foglalkozik. A *Második magyar vers* című cikk az olvasó figyelmét egy viszonylag későn felfedezett korai szövegemlékre, a Laskai sorokra (1433) irányítja, s arra is rámutat, hogy az 1531-ben másolt Thewrewk-kódex egy imája a Laskai sorok párhuzamos szövege. A két rövid ima egymáshoz való viszonya arra utal, hogy jóval több korai szövegünk volt, mint amennyi fennmaradt, s egyes ma már nem ismert egyházi szövegeknek is folyamatos volt a használatuk.

A kötetet záró két tanulmány közül az első Balassi Bálint számos érdekes szókapcsolatának, szólásának a hátterével ismerteti meg az olvasót, láthatóan az Erdélyhez kapcsolódó anyagból válogatva. A másik cikk két szinonim szavunk, a *gödény* és a *pelikán* szótörténetét vizsgálja. A pelikán különösen a középkorban, de később is az áldozatkész-ségnek s sokszor Krisztusnak a szimbóluma, ami azon a hiedelmen alapul, hogy a pelikán saját vérével táplálja vagy élesíti föl kicsinyeit. Ezt Krisztusra vonatkoztatva értelmezték: Jézus a saját vérével váltotta meg az emberiséget.

A tanulmányok jól mutatják, hogyan jut el a szerző – alapos filológiai munkája nyomán feltáruló nyelv- és művelődéstörténeti adalékok felhasználásával – bibliai hátterű magyar nyelvű szövegek, szövegrészek, egyházi énekek nehezen, félreérthetően vagy nem megfelelően értelmezett részeinek pontosabb megvilágításához. (AESZ-füzetek 4., Kolozsvár 1999.)

Katona Krisztina

Egy könyv, amelynek nincs ára, csak értéke

Amikor a nyár vége felé összeültünk, hogy lapunk következő számának teendőit megbeszéljük, két szerkesztőtársam, Grétsy László és Balázs Géza egy általuk gondozott szép kiállítás, több mint 200 oldalas kötettel ajándékozt meg. Címe: *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért*, s a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának anyanyelvi pályázataiból nyújt támogatást.

Az effajta kollegiális ajándéknak, persze, általában megvan az a velejárója, hogy az ajándékba kapott könyvet illik valahol ismertetni is. Lássuk tehát!

A kötet a miniszteri előszó után 18 tanulmányt, illetőleg cikket tartalmaz. Ezek a szerzőjük nevének betűrendjében egymásra következő fejezetek mind terjedelmükben, mind jellegükben igen eltérők. Akad köztük szakirodalmi hivatkozásokkal és táblázatokkal gazdagon dokumentált terjedelmes tanulmány éppúgy, mint néhány oldalas, inkább a publicisztika műfajába sorolandó fejtegetés. Ami közös bennük: mindegyiküket áthatja az anyanyelvünk sorsáért érzett felelősség és aggodalom érzése.

11 cikk a hazai magyar nyelvhasználatról foglalkozik. Az általánosságban vagy csupán néhány kiragadott példa alapján sopánkodó cikkekkal szemben többségben vannak azok a tartalmasabb munkák, amelyek egy-egy szak- vagy csoportnyelvről nyújtanak adatokban gazdag áttekintést. A maga nemében úttörő kezdeményezés a rockzenészek, illetőleg a kábitószerszám-fogyasztók szlengjének bemutatása (bár egyik sem a legszebb oldaláról mutatja mai nyelvünket). A számítástechnikai szakszók magyarítását szorgalmazó cikk írójának van néhány ötletes szójavaslat (pl. az *ottpont* a *kurzor* helyett), de több olyan magyarítást is javasol, amelyről ő maga sem hisz, hogy valaha is használatba kerül (pl. *szervezettyű* 'hardver'; *működtetőtyű* 'softver').

Nagy értéke a kötetnek, hogy hat olyan, többségében igen alapos tanulmányt is közre ad, amelynek tárgya a határainkon túli magyarság nyelvhasználata. A hatból kettő a kárpátaljai, három a romániai, egy a jugoszláviai magyar nyelv újabb fejleményeiről tudósít. Ezek a hírek többnyire nem jó hírek, de tudjuk illýstől, hogy „növeli, ki elfődi a bajt”. A látlelet itt van, a teendőkről másutt kell eszmét cserélni.

Egyik fenti csoportba sem sorolható az a 15 oldal terjedelmű gyűjtemény, amely az a-val kezdődő régi és népi káromkodásokat, szitokszavakat tartalmazza. Talán arra gondoltak a kötet összeállítói, hogy anyanyelvünk megpróbáltatásai láttán ne a manapság használatos fantáziátlan trágárságok valamelyikéhez folyamodjunk, hanem kiáltunk fel például így: *A pók szője be a fenekedet!* (a 22. lapon; az eredetiben két j-vel).

A Balázs és Grétsy szerkesztette kötetnek egyetlen hibája van – s erről sem ők tehetnek –, mégpedig az, hogy a könyvet nem lehet sehol sem megvásárolni (hivatali nyelven: nem kerül könyvárusi forgalomba). Legfeljebb abban reménykedhetünk, hogy kiadója, a minisztérium legalább a vezető magyartanárokhoz eljuttatja.

Ennek a könyvnek tehát ára nincsen, értéke azonban nagyon is van. Csak olvasói is legyenek! (*Anyanyelvünkről anyanyelvünkért. Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból. Szerk. Balázs Géza és Grétsy László. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest 2000. 232 lap*)

K. G.

Címszavak az új értelmező szótárhoz (11.)

alvószámla – (elsősorban külföldön, föltehetőleg a tulajdonos halála miatt) évek, évtizedek óta nem forgalmazó bankszámla. Pl. Felül kell vizsgálni az *alvószámlák* ügyét.

ezerrel – nagyon gyorsan. Szleng. Pl. Jött hozzám a Rózsi *ezerrel*.

fogyasztásszüneti nap – olyan nap (rendezvény), amelyen a környezetvédelő mozgalmak ösztönzik a fogyasztás (vásárlás) visszafogását, hogy felhívják a figyelmet a túlzott fogyasztás testet-lelket romboló hatására. Pl. Nyíregyházán, Szegeden és Veszprémben ugyancsak lesz *fogyasztásszüneti nap* – november 27-én.

gyermekvállalási kedv – a születésszabályozás új elnevezése. Pl. Csökken a *gyermekvállalási kedv*.

kalapol – gyűjtőfog. Az eddig is meglevő *kalapoz* újabb változata. Pl. A baloldali kormány *kalapolni* kezdett; másfél milliárd forintot gyűjtött össze.

király – nagyon jó, remek. Szleng. Pl. Ez *király!*

lebegő lakótelep – olyan lakótelep, amelynek tulajdonjogát nem tisztázták, ezért a lakók gyakorlatilag csak kvázi-tulajdonosok. (Magyar Rádió, 2000. március 11.)

rokkantosítás – rokkanttá nyilvánítás. Pl. Az idős embert *rokkantosították*.

sasol – néz, les. Szleng. Pl. Mit *sasolsz* itt? „Aki belép, rögtön *sasol*, ki van itt.” (HVG, 2000. június 24.)

szado-mazo – szadista-mazochista. Pl. „Tarpán egy házrészt bérelt, ott *szado-mazo* aktus közben T. Nelli nyakára tekerte a nadrágszíjat és véletlenül megfojtotta.” (Magyar Nemzet, 1997. augusztus 13.)

szappanopera – mindennapi, leegyszerűsített élethelyzeteket bemutató rádió- vagy tévéműsor-sorozat. Az angol *soap opera* tükörfordítása. A Szomszédok című televíziósorozat kapcsán kezdték el használni.

táplálékkiegészítő – jótékony hatású, a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen elemeket – nyomelemeket, vitaminokat – tartalmazó (készítmény). A gyógyszernek nem minősülő termék jelzője.

Várjuk olvasóink ötleteit, észrevételeit!

B. G.

HÍREK

A második országos *Kossuth-szónokverseny* november 10–11-én lesz az ELTE TFK-n. Ezúttal minden 18–35 év közötti jelentkező indulhat.

A *nyelvek európai évévé* nyilvánította 2001-et az Európai Tanács Miniszteri Bizottsága. Már megalakult a magyar nemzeti bizottság, sőt létrejött ennek magyar nyelvi albizottsága is, amely ajánlásokat fogalmazott meg.

A *huszadik század húsz szava* címmel pályázatot hirdetett meg a Tinta Kiadó. 206 pályázat alapján gyakorisági sorrendben a következő szavak kerültek az első 20 közé: *világháború, úrkutatás, számítógép, televízió, internet, aids, telefon, atombomba, kommunizmus, repülőgép, film, atomenergia, környezetszennyezés, informatika, fasizmus, autó, rádió, holokauszt, globalizáció, környezetvédelem*.

A *Verseghy nyelvemlék verseny* döntőjét június 19–25. között rendezték meg Szolnokon. Jövőre lesz a jubileumi, 25. rendezvény!

Fa ága rügyével címmel május 19–21. között Gödöllőn rendezték meg a Kárpát-medencei magyar népmesemondók 2. találkozóját.

A *Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága* 2000. augusztus 10–15. között rendezte meg Marosvásárhelyen a IX. *Anyanyelvi Konferenciát*, amely egyúttal tisztújító közgyűlés volt. A Társaság újonnan megválasztott elnökségének tagjai: **Pomogáts Béla** elnök, **Komlós Attila** ügyvezető elnök, **Fazekas Tiborc**, **Gál Sándor**, **Nagy Károly** és **Péntek János** társelnökök, valamint **Balázs Géza**, **Dupka György** és **Gömöri György** elnökségi tagok.

Jeles jogok – jogos jelek címmel 10 részes előadás-sorozatot rendez, valamint könyvet jelentet meg a Magyar Szemiotikai Társaság. Az előadások október 9-én kezdődnek, mindig hétfőn és 17 órakor lesznek az ELTE tanári klubjában (V., Szerb u. 21–23.).

Mit tehetünk a magyar nyelv modernizálásáért? címmel konferenciát rendez december 4-én a Magyar Tudományos Akadémia Nemzeti Stratégiai Kutatások Programja. A konferencia pontos programját a napisajtó közli.

Médianyelv (Az igényes sajtó/média nyelvhasználata) címmel megjelent **Balázs Géza** új könyve a Magyar Rádió kiadásában.

Összeállította: B. G. és G. L.

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az ez évi 2. számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Költő és verse. 1. Egyforma. 2. Poliamid. 3. Ingovány. 4. Legényke. 5. Ólomszín. 6. Gyalupad. 7. Odazavar. 8. Késpenge. A költő: Ady Endre, ifjúkori versének címe: Epilógok.

II. Kétjegyű betűk kavalkádja. 1. Fénynyaláb. 2. Nagygyűlés. 3. Rizsszem vagy rozsszem. 4. Gyöngytyúk. 5. Gyógyszer. 6. Csecsszopó. A bekeretezett betűkből olvasható foglalkozásnév: énekes.

III. Egy ásványnevet a közepébe! 1. Jáspis. 2. Ametiszt. 3. Rubin. 4. Türkiz. 5. Achát. 6. Topáz. Mindegyik elbújított ásvány egyúttal ékszerként is használt drágakő, illetve féldrágakő.

IV. Nyolcszor nyolc. 1. Tapsolás. 2. Dűledező. 3. Veszprém. 4. Nyaktörő. 5. Képeret. 6. Sarokvas. 7. Partizán. 8. Cilinder. Az átlóban olvasható cím: Tüskevár, 7, 3, 1, 8, 6, 2, 4, 5 sorrendben pedig: Pepikert. Mindkét mű szerzője Fekete István, akinek mind születési, mind halálozási évfordulója ebben az évben van.

V. Kosztolányi a nyelvről. Alig akad oly árnyalat, melyet hajlékony, rugalmas, gazdag nyelvünkön ma nem fejezhetnénk ki.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, ezúttal a következők nyertek egy-egy könyvet: Benedek Attila, Budapest, Hunyadi János u. 11. (1011); Hajdicsné Varga Katalin, Zalaegerszeg, Lőrinc barát u. 19. (8900); dr. Kalmár Zsuzsanna, Salgótarján, Pécskő u. 6. (3100); Kaniczki Ottóné, Vaja, Vasútállomás (4562); Kecskés Mária, Tomor, Kossuth út 86. (3787); Molnár Lászlóné, Petneháza, Vasútállomás (4542); dr. Nagy Zoltán, Siófok, Bláthy Ottó u. 20. fszt. 3. (8600); Rimaszombati Emese, Budakeszi, Széchenyi u. 88. (2092); a Tetétleni Általános Iskola magyar nyelvi szakköre, Tetétlen, Kossuth út 55. (4184); Torma Katalin, Budapest, Szigony u. 13/a, 2/5. (1083). Szívből gratulálunk, a nyereményeket elküldjük.

A Pontozó újabb feladatai

I. Intarziakeresés. Olvasóinknak az a feladatuk, hogy a meghatározások alapján olyan szavakat keressenek, amelyekben intarziászerűen egy-egy – vagy akár több – értelmes szó is benne rejtőzik. Ha a talált intarziászavaknak – mindegyik szóból csak egynek, a megfelelőnek – a kezdőbetűt felülről lefelé összeolvassák, egy dárdaszerű fegyver nevét kapják. Megfejtésül ezt tessék beküldeni! (Értéke 14 pont.)

- Zsarnokság, elnyomás:
- Felrobbant lövedék darabja:
- Pálcikára erősített cukorka:
- Összetöredezett anyag darabjainak tömege:
- Fájdalmas izületi betegség:
- Levesbe kerül:
- Baromfi:

II. Betűkapcsoló. Azért Betűkapcsoló e rejtvényünk címe, mivel a meghatározásokra adandó s az ábrába beírandó szavak utolsó betűje azonos kell, hogy legyen a következő meghatározásnak megfelelő szó első betűjével. (Ha tehát egy beírandó szó pl. a-val végződik, akkor az alája beírandó szónak ugyancsak a-val kellene kezdődnie.) Ha olvasóink megfejtése helyes, akkor a bal oldali első oszlopban egy e századi költőnk ismert versének címére bukkanhatnak. Mi ez a cím, s ki a vers szerzője? Az előbbinek megtalálásáért 10, a szerző nevéért 5 pont jár, tehát a megfejtés 15 pontot ér.

- 48-as szabadságharcos (Gáspár)
- Közép-amerikai félszigetre való
- Bizonyos időközökben
- Illatos virágú növény
- Nőrokon
- Tűzfegyverkéllék
- Az epikus költészet műzsája
- Kiéleződik
- Régi magyar férfiviselet

III. Költő és műve. Rejtvényünkben 14 szópár tagjainak rövid meghatározását adjuk meg. A keresett szópárok tagjai úgy fűgnek össze egymással, hogy az A) jelű meghatározásoknak megfelelő szavak teljes egészükben megtalálhatók a B) jelű definíciókra adandó szavakban, csak-hogy eléjük mindig 1, 2 vagy 3 betűnyi többlet is kerül. Ha megfejtőink ezeket a többletbetűket felülről lefelé sorban összeolvassák, egy jeles írónk, költőnk nevét és egy verseskötetének címét kapják meg. Mivel 28 meghatározásra kell a megfelelő szavakat megtalálni, a megfejtés is 28 pontot ér!

1. A) Bifáz	B) Böröndbe rak
2. A) Zörögve gurul	B) Klasszikus nyelv
3. A) Itt született a Szeptember végén	B) Ilyen hangot ad a bagoly, a haris
4. A) Kelet-európai uralkodók voltak	B) Erdődtményt védő létesítmény
5. A) Régen gyakori férfikeresztnevünk	B) Korhol
6. A) Könyvet forgat	B) Fundamentumot készít
7. A) Keskeny priccsek	B) Ékszerdobozok
8. A) Alkoholos italt iddógál	B) Verbuvál
9. A) Padok	B) Mérges gombák
10. A) Összejövetel	B) Állóvíz melletti
11. A) Cserjés	B) Személyek
12. A) Érces (hang)	B) Ténförgő
13. A) Rázkódó	B) Kolostori árkádós folyosó
14.) A földtörténeli ókor egy szakasza	B) Erre húz

IV. Madárlesen. A cím ne tévesszen meg senkit: személyt keresünk. Helyes megfejtés esetén az A) ábra harmadik oszlopában fölülről lefelé olvasva a keresett személy családnevét, a B) ábra harmadik oszlopában pedig utónevét találjuk meg. Ennek értéke 10 pont. Aki azonban azt is megírja, milyen madár kapcsolódik valamiképpen a keresett személy nevéhez, további 5 pontot könyvelhet el!

A) 1. Gyermejkjáték	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A			B) 1. Igaz	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A		
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
2. Kis település	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A			2. Saullá lett	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A		
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
3. Német folyó	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A			3. Duna menti város	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A		
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
4. Kárpátaljai város	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A			4. Hon	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A		
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
5. Holland folyó	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A			5. Föníciai isten	<table border="1"><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr><tr><td>A</td><td></td><td></td></tr></table>	A			A			A			A			A		
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	
A																																	

V. Faludy György a nyelvről. Szeptemberben töltötte be 90. életévét jeles költőnk, Faludy György. Keresztrejtvényünkben ez alkalmából tőle idézünk egy anyanyelvünkéről szóló mondatot. Ezt tessék beküldeni! (Megfejtése 20 pont.) Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 97 pont, de már 80 pont is elég ahhoz, hogy valamely részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A rejtvények megoldását **2000. december 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak sikeres megfejtést és hozzá jó szórakozást kívánnak – a rovatot szerkesztő **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői: **Doroszlai Elekné (III.), Harmati Gizella (II.), Láng Miklós (IV.), Megyeri Márton (I.), Schmidt János (V.)**

KÖLTŐI VALLOMÁS

1	2	3	4	5	6	R	7	Y	8	9	10	11	12
13							14	V	15				
16						17		18			19		
20			21			22	23		24	25			
26		27			28				29		30		

KÖZLEMÉNY

A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány (adószám: 19669924-1-41, cím: 1056 Budapest, Irányi u. 8.) ezúton ismerteti 1999. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételének módját:

Éves beszámoló
(adatok ezer forintban)

Édes Anyanyelvünk

Hiánypótló újság terjesztési gondokkal

FOLYÓIRATSZEMLE

OSZTOVITS ÁGNES

Mivel az Édes Anyanyelvünk folyóirat terjesztése nem elég hatékony, sok helyen nem lehet kapni a lapot, s a szövetség tagjain kívül kevesekhez jut el, kérünk önként jelentkezőket, akik lakóhelyükön, munkahelyükön, iskolájukban vagy akár az utcán vállalnak terjesztést csekély jutalék fejében – így jelzi *Maróti István*, az Anyanyelvpolók Szövetsége főtitkára, hogy bizony szélesebb olvasótáborra lenne szükség, hogy szerény lapjuk betölthesse küldetését.

A terjesztés persze nem csak nálunk gond. (Nemrégiben egyik útitársam valósággal kikönyörögte tőlem a zsúfolt metrókocsiban kényszerűen együtt olvasott Igen című lapot, a fodrásznál pedig elemelték székemről a friss Holmit, mert *Gábor Miklós* naplójánál volt nyitva.

A Nagyvilág dél-amerikai számát egyetemisták kunyerálták el, mondván, nehéz megszerezni.) De náluk nem szabadna, hogy

gond legyen, hiszen ha az ország összes általános és középiskolája, tanár- és tanítóképzője megrendelené, máris nyereséges lehetne, új rovatokkal bővíülhetne.

Aztán rá lehetne venni a különböző hivatalokat, közintézményeket is, hogy karolják fel az anyanyelvpolók mozgalmát és lapját. Igaz, ehhez ígérni kellene, például segítséget, normatív eligazítást, gyakorlati tudnivalókat, hogy mit miért és miért nem. (Hogy olvashatók és érthetőek legyenek a hivatalos levelek.)

De most ne arról beszéljünk, mi lehetne a lapban, hanem arról, hogy mi kap helyet a mai, ínséges körülmények között. Az első pillanatban szíven üt *Ilosvai Ferenc* Nem a viccekkel van baj... című cikke, amely a diákújságok stílusáról, nyelvezetéről, szellemiségéről mond lesújtó véleményt. *Bán Ervin* Az iskolai kommunikáció „nyelvi szintje” című írása személyes tanári tapasztalatokra épít, de példáival számos középiskolai tanár és egyetemi oktató találkozik nap mint nap.

Mostanában arra panaszkodunk, hogy torzul a kommunikáció, régebben úgy mondtuk volna: modortalansággal, bárdolatlansággal szembesülünk lépten-nyomon.

Otthon nem oktatják a gyerekeket, a televízió annak tapsol, ha a felvágott nyelvű kiskolák a felnőtteket megszegyenítően jól megmondja a magáét. Marad az iskola, a régi beszélgetésórák felelevenítése első elemittől negyedikig.

Azok a nemzedékek, amelyek itt nem tesznek szert megfelelő „kommunikációs gyakorlatra”, szétszéledve az életben további zavarokat, rosszkedvet, rossz közérzetet okoznak. (Ugyan ki gondolta volna, hogy az egyetemeken is gond lesz az oktató megszólítása?)

Félreértés ne essék, szó sincs arról, hogy az Édes Anyanyelvünk rosszkedvű folyóirat lenne. Az olvasmányok többsége jókedvre hangol, hiszen oly mulatságosan torzítjuk a nyelvet, s oly leleményesen képezünk új szavakat, hogy azon sokszor csak kacagni lehet. *Bencédy József* is óva int at-

tól, hogy épp most kongassuk a vészharangot, mert szerinte ma ismét megélnék az érdeklődés a nyelvvelés iránt (az 1989-es átmeneti megcsappanás után). Ő hívja fel a figyelmet a nyelvvelői babonákra is, amelyek ellen már *Kosztolányi Dezső* is hadakozott, de amelyek makacsul tovább élnek.

Az Édes Anyanyelvünk – bár megszervezte a szövetség a rádió- és televíziófigyelést – kíméletesen bánik a médiával, nem teszi szóvá azt a sok nyelvi gyarlóságot, ami a különböző adásokból árad, és járványként terjed a köz- és magánélet színterein.

Nagyobb figyelmet fordít a pozitív példákra, a fiatalok igyekvésére, a győri Kazinczy-versenyre és társaira, amelyek évtizedek vagy évek óta vonzzák a diákokat.

Hála a lelkes tanároknak, akik bármilyen inzultusok érik is őket a katedrán, nem adják fel. Ők nyilván arra is hajlandók, hogy terjesszék az Édes Anyanyelvünket. És még jutalékot sem kérnek.

*Magyar Nemzet
2000. okt. 16.*

Vegas; USA-beli „kaszinóváros”. 58. ...-miznyak, Csukas Istvan mesemondója. 60. Bolgár író, a Szultána című regény szerzője (Dimitar). 62. Van, aki Kájuszt, s van, aki az ételt becézi így! 64. A földtörténeti ókor befejező szakasza. 68. Mese eleje! 69. Idegen előtag, folyással, áramlással való kapcsolatra utal. 70. A magnézium és az oxigén vegyjele. 72. Olasz névelő. 73. Nyár közepe!

ta, országos nyelvi versenyek, anyanyelvi események lebonyolítására, továbbá határon túli magyarok magyarországi tanulmányaira. Az 1999. évről készült közhasznúsági jelentés az Alapítvány székhelyén megtekinthető.

Schmidt János

A Kuratórium

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Elaludt az IFA vezetője

Fának ütközött egy vegyi anyagokat szállító IFA nyerges vonat kedden reggel Gönyű térségében, az 1-es úton. A jármű kigyulladt, s jelentős mennyiségű maró anyag folyt ki s szivárgott a talajba. A Komárom felől Győr felé tartó kocsis vezetője feltehetően elaludt, a jármű letért az út menti füves területre, és nagy erővel több fának

nekivágódott. Az utaskísérő a helyszínen életét veszítette. A Miskolc környéki sofőrnek nem esett baja. 700 liter hypo és 150 liter sósav folyt ki, s szivárgott a talajba. Az Észak-dunántúli Környezetvédelmi Felügyelőségtől kapott információ szerint a kifolyt vegyi anyag a felszín alatti vizeket nem veszélyeztet.

„A kifolyt vegyi anyag a felszín alatti vizeket nem veszélyezteti, de a cikk írja a magyar nyelvet igen” – írja Molnár Csilla budapesti olvasónk, aki a Nép-szava 2000. április 19-i számából vágta ki és küldte el nekünk a mellékelt cikket. (G. L.)

Csongrádban, a munka ünnepén

Így májgulunk!

Jövő farsangkor pedig majd februlunk? – kérdezi Pataki Flóra szentesi olvasónk, aki a Délvilág 2000. április 29-i számában bukkant erre a gyöngyszemre. Mi legalábbis majd *el(m)ájultunk* a gyönyörűségtől! (G. L.)

Jó, jó, tudjuk, hogy egy saját telek esetében csak a földfelszín a miénk, tehát a föld mélye és a levegő nem, de akkor is meglehetősen kicsiny telek lehet a 250 köbméteres. Egy nagyobbfajta akvárium... (Magyar Nemzet, 2000. aug. 7.) (B. G.)

PILISSZENTLÁSZLÓN, 250 köbméteres telken 110 nm-es családi ház eladó; irányár 9 millió Ft. 26/385-052, 26/302-453. (M)

AMERIKAI-MAGYAR TÁRSKERESŐ IRODA

FIGYELEM!

Megérkezett a legújabb kiadású hölgyek társkereső magazinja, 120 hölgyvel.

Elkészült az első férfi társkereső magazin. Mindkét magazin megrendelhető \$10/darabja.

Ez a hirdetés a kanadai Vancouverben jelent meg, s ezért nem volna méltányos részünkről semmiféle bírálat, élcelődés. De egy kicsit azért ugye kuncoghatunk a *legújabb kiadású hölgyek*-en? Egyébként legalább ennyivel tartozunk is **Georgina Hegedos** kanadai olvasónknak, mivel ő ezt írta a bájos példához mellékelt kísérőlevelében: „From Canada with Love – és bruhaha! Hiába, nehéz nyelv a hunglis!” (G. L.)

Kutya ugatásgátló
3 méretben

Kutya egy szerkentyű lehet a képen látható *ugatásgátló!* (A hirdetés A Kutya című szaklap 2000/3. számában jelent meg.) De ne írjuk inkább *kutyaugatás-gátló*-nak? Bocsánat, hogy közbeugattam! (K. G.)

15-20% ENERGIAMEGTAKARÍTÁS

programozható helyséhőmérséklet-szabályozójával

programozható helyséhőmérséklet-szabályozó

Településünk rögtön megrendel egy ilyen helyséhőmérséklet-szabályozót! Nyáron, az üdülőidőben például mindig napos, 35 fokos hőmérsékletet fogunk beállítani – részemről ez télen is maradhat. De mit szólnak majd a sietni vágyók? (B. G.)